

**ДОЛЯ КУЛЬТУРНИХ
СКАРБІВ УКРАЇНИ
ПІД ЧАС ДРУГОЇ
СВІТОВОЇ ВІЙНИ:
АРХІВИ
БІБЛІОТЕКИ
МУЗЕЇ**

Випуск 1

**ВОЛИНСЬКИЙ
КРАЄЗНАВЧИЙ
МУЗЕЙ**

Документи

*До 65-річчя
Волинського
краєзнавчого
музею*

Nationalkommission zur Rückführung der Kulturgüter
in die Ukraine beim Ministerkabinett der Ukraine
Hauptarchivverwaltung beim Ministerkabinett der Ukraine
Nationalakademie der Wissenschaften der Ukraine
Hruschewski-Institut für ukrainische Archäographie und Quellenkunde
Forschungsstelle Osteuropa an der Universität Bremen
Wolhynisches Heimatmuseum

Probleme der Editions- und Kameralarchäographie
B a n d 23

SERHIJ KOT, OLEKSIJ OŠURKEVYČ

WOLHYNISCHES HEIMATMUSEM

**Schicksal ukrainischer Kulturgüter während des II.
Weltkrieges: Archive, Bibliotheken, Museen**

H e f t 1

KYIW – BREMEN
Verlag “Ukrainoznawstwo”
1996

Національна комісія з питань повернення в Україну
культурних цінностей при Кабінеті Міністрів України
Головне архівне управління при Кабінеті Міністрів України
Національна Академія Наук України
Інститут української археографії та джерелознавства
ім. М.С.Грушевського
Дослідницький центр Східної Європи при університеті м.Бремена
Волицький краєзнавчий музей

Проблеми едиційної та камеральної археографії
В и п у с к 23

СЕРГІЙ КОТ, ОЛЕКСІЙ ОШУРКЕВИЧ
ВОЛИНСЬКИЙ
КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ

**Доля культурних скарбів України під час
другої світової війни: архіви, бібліотеки, музеї**

В и п у с к 1

КИЇВ – БРЕМЕН
Видавництво “Українознавство”
1996

Протягом останніх років у центрі уваги громадськості України перебуває проблема повернення втрачених культурних цінностей. Праця щодо її практичного вирішення – важливий напрям державної політики українського уряду. Колосальні втрати архівів, бібліотек та музеїв України під час другої світової війни стали одним з найтрагічніших її наслідків. Рани, заподіяні українській культурі, досі нагадують про себе зяючими прогалинами музейних експозицій, полиць бібліотек, архівних фондів. Дослідити й відкрити світові реальні масштаби катастрофи, яка спіткала культурну спадщину українського народу, є нагальним завданням науковців. Ця пошукова робота допоможе повернути втрачені скарби в Україну, сприятиме її духовному відродженню. Цим виданням започатковано серію науково-документальних праць, присвячених долі культурних надбань України під час другої світової війни. Вперше публікуються документи з історії Волинського краєзнавчого музею, фонди якого зазнали відчутних втрат у роки війни.

Відповідальний редактор *Геннадій Боряк*
Редактор *Тамара Санкович*
Технічний редактор *Майя Притикіна*
Художній редактор *Георгій Сергєєв*
Оригінал-макет *Ірини Стариковської*

Підготовлено та видруковано на комп'ютерному і друкарському обладнанні, наданому Інституту української археографії Фондом Катедр українознавства при Гарвардському університеті (США). Програма українознавчих досліджень, фундатором якої є ФКУ, фінансується за рахунок благодійних пожертв українських громад США та Канади

В рамках Державної програми видання фінансується
Державним комітетом України з питань науки і технологій

З М І С Т

Передмова	7
Документи	31
Zusammenfassung	72
Summary	74

I N H A L T

Vorwort	7
Dokumente	31
Zusammenfassung	72
Summary	74

П Е Р Е Д М О В А

Волинський край здавна славився своїми музейними традиціями. В другій половині XIX – на початку XX ст. тут були засновані і діяли широко відомі своїми колекціями археологічних пам'яток, архівних документів, рукописів і стародруків, творів малярства та іконопису, декоративно-ужиткового призначення (особливо церковної старовини) музей барона Ф.Штейнгеля в Городку, Волинський єпархіальний та краєзнавчий музеї в Житомирі, музей Православного свято-Володимирського братства у Володимир-Волинському, музей Острозького братства в Острогу, Рівненський музей при місцевому сільсько-господарському товаристві. В цей же час в Луцьку було створено Музей Хрестовоздвиженського братства, колекції якого привертали увагу багатьох відомих дослідників української старовини, зокрема, його фонди добре були відомі М.Біляшівському.

В роки першої світової війни за наказом російського уряду фонди багатьох Волинських музеїв були евакуйовані на схід. Велика кількість цінних матеріалів, що залишилися, була розграбована польською армією, яка в 1919 р. захопила Волинь. Отож практично всі музейні осередки краю в цей час припинили існування.

Заходи місцевої інтелігенції за збереження культурних надбань, пам'яток минулого спричинилися до створення 1927 року в Луцьку Товариства краєзнавців, а у вересні наступного року – організації сільськогосподарсько-промислової виставки, на якій були представлені найрізноманітніші вироби народних майстрів Полісся і Волині. Виставка продемонструвала високий художній рівень і

самобутність населення краю. Тоді ж таки значна частина матеріалів була закуплена для майбутнього Волинського музею у Луцьку.

Про урочисте відкриття музею інформувала своїх читачів газета “Przegląd Wołyński”¹. В архівах музею збереглася рукописна “Пам’ятна книжка Волинського музею”, на титульній сторінці якої зазначено: “Засновано в день 16 червня 1929 р.”, а трохи нижче – “Дня 28 червня 1929 року о 6 годині вечора відбулося освячення музею”. На цій же сторінці наявний власноручний підпис Президента Речі Посполитої Ігнаци Мосціцького, який саме тоді відбував свою офіційну поїздку по Волині².

Експозиція музею була розгорнута в найменім приміщенні на вулиці Ягеллонській, 91. Керівником новоствореного музейного закладу запросили відомого колекціонера, дослідника народно-побутової культури Олександра Прусевича. Слід додати, що становленню й розвитку діяльності музею сприяла копітка праця колективу Волинського товариства краєзнавців і охорони пам’яток минулого, зокрема, його керівника Франца Ксенжопольського. Протягом кількох наступних років музейний заклад перебував у віданні і під захистом цієї наукової інституції³.

Експонати, відповідно систематизовані за видовими і тематичними ознаками, розмістилися в кількох порівняно невеликих, малоприсосованих до музейного експонування залах. Тож стояло питання про забезпечення його власним приміщенням. Інженер-архітектор В.Сидорович розробив проект: передбачалося спорудити двоповерхову будівлю з усіма вигодами, архітектурно-художніми прикрасами. Та не судилося проекту реалізуватися: не вистачало коштів.

У січні 1935 року на засіданні ради новоствореної організації польських дослідників – Волинського товариства друзів наук – обговорювалося питання про придбання цінних рукописів відомого

¹ Przegląd Wołyński. – 1929. – 23 czerwca.

² Фонди Волинського краєзнавчого музею. – КДФ -14085, КВ - 63404 (“Księga pamiątkowa Muzeum Wołyńskiego”).

³ Orłowicz M. Pustrowany przewodnik po Wołyniu. – Łuck, 1929. – S.101.

орієнталіста Ігнаци Радлінського, про підготовку до видання “Хроніки польських шляхетських родів Поділля, Волині і України” Казімежа Пулавського. Тоді ж було прийнято рішення і щодо опіки згаданого товариства над музеєм, бібліотекою і архівом актів у Луцьку.

На цей час фонди музею значно зросли. Якщо на початку в музеї, згідно з інвентарними книгами, нараховувалося 4375 експонатів, то після реорганізації в 1935 році він уже мав близько 9 тисяч⁴. Серед них були рідкісні й особливо цінні. Різноманітні знахідки, матеріали з власних колекцій передавали музеєві деякі жертводавці. Про них неодноразово сповіщала місцева преса, зокрема тижневик “Волинь”. Так, станом на 1 січня 1938 року 137 благодійників передали 864 предмети. До музейних зібрань надійшли “Альбом рисунків Юзефа Крашевського”, виданий 1861 року у Варшаві, комплект літографій віденського маляра Генріха Паера, який у другій половині XIX століття побував на Волині й зробив ряд малюнків тогочасних магнатських господарств, визначних історико-архітектурних споруд⁵.

Субсидії на утримання музею були невеликі: кошти йшли здебільшого на придбання експонатів, на науково-дослідницьку, видавничу діяльність.

Товариство друзів наук приступило до планомірної організації вивчення Волині. Це спричинилося до налагодження контактів з науковими установами – Польською Академією наук, Науковим товариством у Львові. Незабаром, завдячуючи досягненням на ниві краєзнавства, Волинський музей став членом Співки польських музеїв⁶.

Поступово вдосконалювалася структура музейної експозиції. Дещо вільніше стало, коли музей перемістився в нове приміщення на вулиці Сенкевича, 31, поряд з будинком лікаря Липинського – брата відомого вченого та громадського діяча В’ячеслава Липинсь-

⁴ Sprawozdanie z działalności Wołyńskiego Towarzystwa Przyjaciół nauk. – Łuck, 1938. – S.49.

⁵ Idem. – S. 51; Ziemia Wołyńska (Łuck). – 1938. – №11. – S.149-150.

⁶ Sprawozdanie... – S.4.

кого. Експонати було згруповано в чотирьох основних відділах – природничому, археологічному, історико-мистецькому і етнографічному.

Багату колекцію рослин, матеріалів з ділянки геології, мінералогії репрезентував відділ природи. Його керівник професор Стефан Маїчко за допомогою гімназійної молоді знаходив для музею унікальні, майже реліктові зразки. У порівняно невеликому залі були розміщені експонати – знахідки різних археологічних епох – неоліту, бронзи, заліза. Завдяки пошуково-дослідницькій роботі Яна Фітцке, Зигмунта Леського відділ постійно поповнювався, а згодом став одним з найбагатших.

Дещо специфічним, неоднорядним щодо експонатури був історико-мистецький відділ. Чільне місце займала тут велика колекція кахель XIV–XIX століть – ренесансових, барокових, майстерно оздоблених стилізованим рослинним орнаментом, зразки порцеляни з Корця і Баранівки, фаянсу з Городниці, Полонного, Славути. Увагою відвідувачів користувалися цінні зібрання документів – диплом князя Федора Чарторийського з добре збереженими доскональними печатками (1536 р.), привілей Владислава IV для містечка Милянович (1646 р.), два рукописних Євангелія з XVI ст., Осмогласник, Діяння апостолів та ін. З волинського малярства були представлені образ св. Покрови з Межиріччя Острозького (XVI ст.), вишитий на шовку образ Почаївської Божої Матері (1774 р.), портрети єпископа Афанасія Шептицького, Януша і Беати Острозьких (XVIII ст.). Експонувалися також відзнака Українських Січових Стрільців із зображенням лева та написом “У.С.С. – 1914 рік”, колекція паперових грошей, випущених 1919 року в Кременці, Рівному, Луцьку⁷.

Дві зали займав етнографічний відділ. Тут були представлені матеріали з ділянки ткацтва і вишивки, рільництва і рибальства, гончарні вироби з Кульчина, Рокити, Дубровиці, Острога. Милувала зір відвідувачів колекція волинських писанок.

До послуг науковців була картотека матеріалів з археології та етнографії Волині, краєзнавча бібліотека, невелика технічна

⁷ Наш світ (Луцьк). – 1935. – №1. – С.11-12.

майстерня для реставрації пам'яток. Особливої уваги заслугове копітка праця професора польської гімназії, завідувача відділу природи музею Стефана Мацка. Справжнім подвигом вченого став ретельно укомплектований гербарій рослин волинського краю. У компетенцію дослідника входило також визначення заповідних зон природи, налагодження справи охорони природи. Цій проблемі були присвячені праці вченого “Лісові заповідники Олицької ординації” (1935 р.), “Рослинність околиць Луцька” (1937 р.), “Рослинність проєктованих заповідників на Волині” (1938 р.)⁸.

Після закінчення Варшавського університету у Волинському музеї за сумісництвом став працювати волинянин Анатолій Дублянський, син маляра-іконописця Захара Дублянського. Невдовзі, полишивши роботу в середній школі, молодий науковець цілком віддався музейній справі.

Відмежовуючись від офіційного урядового експансіонізму, передові діячі польської науки і культури спрямовували свої зусилля на всебічне вивчення і збереження неоціненних надбавь народу. Згадуючи про свою дослідницьку працю на Волині, колишній реставратор пам'яток старовини Збігнєв Ревський, який нині проживає в передмісті Варшави, в листі до знайомих у Луцьк писав: “Я старався дати Волині все, що міг. Боровся за збереження пам'яток польських, українських, єврейських, караїмських, вірменських. Дружив з представниками всіх народів, поважав любов до минулого всіх інших жителів Волині, а не лише поляків”⁹.

1 вересня 1939 року нападом нацистської Німеччини на Польщу була розв'язана друга світова війна. Відповідно до секретних протоколів німецько-радянського пакту від 23 серпня 1939 р. щодо розподілу сфер впливу в Східній та Центральній Європі, 17 вересня радянські війська вступили в Польщу і зайняли майже всі західноукраїнські та західнобілоруські землі. Вже 23 вересня територія Волині опинилася під контролем радянського режиму.

У ті тривожні вересневі дні 1939 року унікальні історичні та мистецькі цінності, зібрані впродовж багатьох років, залишилися

⁸ Sprawozdanie... – S.4.

⁹ Молодий лєнінець (Луцьк). – 1988. – 15 жовт.

в стінах Луцького музею. Діяльність польської адміністрації з приходом радянської влади була припинена. Директор музею та його заступники-поляки зникли. В цей час у книзі відвідувачів з'явився короткий запис: “22 сентября 1939 г. посетил Луцкий музей. Предупредил о необходимости сохранить все имущество, вещи и ценности”. Підпис нерозбірливий¹⁰.

Протягом тривалого часу долею музею ніхто не цікавився. Лише 8 травня 1940 року вийшла постанова Раднаркому УРСР “Про організацію державних музеїв і бібліотек у західних областях України”, якою передбачалось організувати “державний обласний краєзнавчий музей в м. Луцьку з такими відділами: краєзнавчий, історичний, етнографічний, археологічний, надавши йому приміщення колишнього Луцького музею”¹¹. Лише з дати виходу цієї постанови згодом в офіційних документах, енцикло-педичних довідниках, музейних провідниках вівся відлік історії Волинського краєзнавчого музею.

Адміністративно музей було підпорядковано новоствореному Волинському обласному відділові народної освіти. Директором призначили В.Г.Смовжа, уродженця Київщини, який працював до того в одному з невеликих музеїв Росії і зовсім не був обізнаний з історією, специфікою суспільно-політичного і культурного життя Волині. Щоправда, заступником його з наукової роботи став волинянин Анатолій Дублянський, а старшим науковим співробітником – поляк Зигмунт Леський. На посаду молодшого наукового співробітника було запрошено Олександра Мардкевича – дослідника і автора праць з побуту луцьких караїмів.

Директор музею особливо не вникав в організацію науково-дослідної праці, і вона продовжувалася в традиційних напрямках. Восени 1940 – весною 1941 року працівники музею зробили експедиційні виїзди в Берестечко і сусіднє село Перемиль. На території перемильського городища проведено розкопки і виявлено матеріали періоду Київської Русі – фрагменти кераміки, скляних і

¹⁰ Фонди Волинського краєзнавчого музею. – КДФ -14085, КВ - 63404.

¹¹ Луцьку 900 років: 1085–1985: Збірник документів і матеріалів. – К., 1985. – С.137.

литих металевих браслетів, рештки кінської збруї. Водночас від старожилів зроблено записи переказів про історичні пам'ятки, топонімічні найменування¹².

На 1941 рік припадає придбання особливо цінних експонатів – оригінальних і рідкісних матеріалів, що стосуються життєвої і творчої біографії великої української письменниці Лесі Українки. Чернігівський літературний музей імені М.М.Коцюбинського надіслав чотири листи Лесі Українки: перші три датовані 29 січня, 19 і 20 лютого, писані в дні хвороби С.К.Мержинського в Мінську, а четвертий – від 28 травня 1901 року – з Буковини. Всі вони адресовані В.Г.Тучапській, знайомій Сергія Мержинського¹³. Надійшли у Волинський музей також фольклорні записи Лесі та її сестри Ольги, кілька фотознімків членів родини Косачів¹⁴. У цей час розпочалася робота щодо організації меморіального музею Лесі Українки в Колодяжному. На ремонт садиби Косачів було виділено 5123 крб. У документах фігурує кошторис музею в Колодяжному на 1941 рік (згодом до питання упорядкування садиби повернулися тільки в 1953 році, а літературно-меморіальний музей Лесі Українки було створено лише в кінці 50-х – на початку 60-х років)¹⁵.

В кінці 30-х – на початку 40-х років українська інтелігенція, скориставшись деяким послабленням тиску на українську культуру, пов'язаним з появою на вершині політичної піраміди УРСР М.С.Хрущова, підняла свій голос на захист історико-культурних цінностей. 31 серпня 1940 року при РНК України засновується Комітет охорони та збереження історико-культурних, архітектурних і археологічних пам'ятників УРСР, до складу якого увійшли визначні діячі української культури та науки. Очолив комітет П.Й.Панч. Урядовою постановою передбачалося створення відповідних комітетів охорони пам'яток при всіх виконавчих

¹² Фонди Волинського краєзнавчого музею. – Інвентарная книга по археологии Вольнского областного краеведческого музея в г. Луцке. – №238, 241, 332.

¹³ Фонди Волинського краєзнавчого музею. – ЛУ. – 30–33.

¹⁴ Там же. – ЛУ. – 28–29.

¹⁵ Державний архів Волинської області (далі ДАВО). – Ф. Р – 2083. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 1–3.

комітетах обласних рад депутатів трудящих¹⁶. Документів щодо заснування такого осередку у Волинській області поки що не виявлено. Разом з тим вдалося відшукати матеріали, котрі засвідчують активізацію роботи Волинського краєзнавчого музею саме на пам'яткоохоронній ниві. Зокрема, в 1940 році його працівники здійснили обстеження Луцька і склали перелік історичних пам'яток та будинків, що мали архітектурно-художню цінність і формували історичний вигляд міста. Список не був позначений ідеологічною кон'юктурою і включав 14 історичних і 34 архітектурні пам'ятки. Серед них були давньоруські кургани, старовинні кладовища – єврейське XV–XVI ст. з надгробками XVI–XVIII ст. і польське з художніми надгробками XVIII ст., кладовища російських та австрійських вояків періоду першої світової війни з двома пам'ятниками на братських могилах, пам'ятник на честь героїв 1812 року та ін. Особливу цінність має складений за вулицями міста реєстр архітектурних пам'яток з коротким описом їх (матеріал, кількість поверхів, характерні деталі) й даними про номери будинків. У ньому вказані замок Любарта й стіни окольного замку над р.Стир, Братська й Покровська церкви XVII ст., вірменська церква XVI ст., єврейські синагоги та молитовні будинки XVII–XVIII ст., караїмська кенаса XVII–XVIII ст., польські костели XVII–XVIII ст., житлові будинки XVI–XVIII ст. Описи нерухомості Луцька засвідчують, що на вересень 1939 року в ньому було 4984 будинки (833 мурованих і 4151 дерев'яний). У період другої світової війни було пошкоджено й зруйновано за різними даними від 585 до 1145 будинків і споруд. Втрачено чимало історичних та архітектурних пам'яток. Тому матеріали, зібрані в 1940 році музеєм, мають велике значення для наукової реконструкції вигляду історичного центру Луцька¹⁷.

Перед колективом працівників постала нагальна потреба рятувати історичні цінності, які внаслідок воєнних подій і нових законів втратили своїх власників. Офіційно націоналізовані, вони

¹⁶ Культурне будівництво в Українській РСР: Важливіші рішення Комуністичної партії і Радянського уряду: 1917–1959: Збірник у 2-х т. – К., 1959. – Т.1. – С.821.

¹⁷ ДАВО. – Ф.Р – 6. – Оп. 1. – Спр. 21. – Арк. 1–6.

нерідко піддавалися варварському знищенню некомпетентними новими “хазяями”, розграбовувалися.

Терміново була споряджена поїздка науковців музею у старовинне містечко Олику. Тут, у родинному замку князів Радивилів, знаходилася безцінна колекція робіт всесвітньовідомих живописців Хосе Рібери, Ніколо Пуссена, Франческо Лондоніо, Юзефа Брандта, зразки старовинної зброї, меблів, гобеленів. У дубових, орнаментованих різьбою та інкрустацією шафах зберігалися унікальні зібрання інкунабулів латинською мовою та інших стародруків. За свідченнями сучасників, за окремими творами мистецтва розгорнули полювання працівники ленінградського Ермітажу, яких особливо цікавило полотно Хосе Рібери з колекції Радзивилів “Святий Ієронім”. Ситуація ускладнювалася тим, що замок Радивилів був переданий військовим, які не обтяжували себе турботами щодо збереження культурних цінностей, котрі в ньому залишилися. Тож прибувши на місце, луцькі музейники застали невтішну картину – безцінні стародруки були скинуті в купу в одній з кімнат. Розпорошеними й бездоглядними виглядали мистецькі твори та речі музейного значення.

Восени 1940 року мистецькі твори і частину матеріалів вдалося перевезти до музею в Луцьк. Командира військової частини, що розташувалася в замку, було попереджено, що по книжки та рукописи музейні працівники прийдуть навесні. Однак по приїзді їх чекало гірке розчарування – майже всі історико-культурні цінності, що залишалися, безслідно зникли. Анатолій Дублянський у своїх спогадах так описує цю подію: “Коли весною приїхали автотранспортом по книги, командир із сміхом заявив, що цих книжок нема. Була сувора зима, в замку було холодно і “наші хлопці” попалили ці книжки”¹⁸. Так було втрачено визначні культурні цінності.

Та на шляху розвитку музейної справи все більше поставали перешкоди іншого ґатунку. До музею почали надходити численні вказівки щодо “висвітлення нового, щасливого життя”, і музейна експозиція захаращувалася матеріалами про визвольну місію

¹⁸ Науковий архів Волинського краєзнавчого музею. – Лист А.З.Дублянського від 26 серпня 1992 року до А.М.Силюка.

Червоної Армії, про благодійну політику партійних організацій Волині у справі виховання трудящих і т.ін. Один за одним усувалися цінні, сповнені національного колориту експонати і тут же замінювалися інтернаціоналістського характеру агітками. На початку 1941 року в музеї створюється відділ радянської історії, завідувача було прислано з Києва.

Після відвідин Волинського краєзнавчого музею членами Центральної ради Спілки воєвничих безбожників його працівники були звинувачені у відсутності антирелігійної пропаганди та антирелігійних експонатів. Розгромні статті з цього приводу з'явилися в газеті "Воєвничий безвірник". Водночас за старими музейними співробітниками було встановлено нагляд. Особливо наполегливо НКВД цікавилася А.Дублянським, який до подій 1939 року активно друкувався в різних українських часописах.

Музей все більше перетворювався на агітаційно-пропагандистський заклад, де різноманітні питання історії, народно-побутової культури піддавалися вульгарно-соціологічному трактуванню, висвітлювалися лише з так званих класових позицій.

22 червня 1941 року Німеччина вчинила несподіваний напад на СРСР. Друга світова війна вступила в якісно нову фазу, в якій території України судилося стати однією з арен найжорстокіших битв воєнного часу, зазнати страхіть німецького окупаційного режиму.

Вже на четвертий день війни – 25 червня 1941 року – Луцьк було окуповано. На початку липня ворог захопив усю Волинь. За таких умов радянська адміністрація не встигла організувати евакуацію експонатів Волинського краєзнавчого музею, як і практично всіх музейних установ західних областей України. У фондах музею зберігаються документи, що засвідчують існування реєстру пам'яток, які належало вивезти в тиллові райони СРСР у першу чергу. Однак ці вказівки лишилися невиконаними.

З від'їздом з міста радянських адміністративних установ музей формально припинив свою роботу. Його співробітники вважалися звільненими. Більшість з них розійшлися по селах до родичів. Залишилися в Луцьку лише секретар та доглядач-сторож. Після вступу німецьких військ до міста музей деякий час перебував у

бездоглядному стані. Повернувшись додому, Анатолій Дублянський поспішив довідатись про його долю і зафіксував розбиту вітрину з старовинними грошима, з якої зникло кілька золотих візантійських монет. Увагу привернуло часте відвідування музею німецькими вояками, що нищпорили по залах. Щоб запобігти крадіжкам експонатів, Дублянський почепив на вхідні двері шнурок і скрипив його сургучем, на якому поставив печатку XVIII ст., подібну до німецького герба. Німецькі військовики намагалися дізнатися про те, хто опечатав музей, але зірвати печатку не наважувалися.

У перші місяці німецької окупації відбувся спалах активності українського самостійницького руху. Його активісти намагалися сформувати органи місцевої влади на окупованій німецькими військами території, які прагнули до відродження української освіти, кооперації, культурного, церковного і громадського життя. Відкривалися українські школи й гімназії, театри й музеї, видавалися газети й журнали.

Активно розвивався український рух на Волині. Коментуючи політичну ситуацію в цьому регіоні, в донесенні до керівництва 213-ї дивізії безпеки від 21 серпня 1941 року німецький офіцер фон Курбієр повідомляв, що в рядах українців поступово почав зростати вияв політичної волі. “Зокрема, в таких містах як Луцьк, Рівне, Ковель, Дубно та Остріг, – говорилося в донесенні, – усе сильніше проявляється прагнення до незалежності і до звільнення від німецького впливу... Стремління до самостійної України стає щораз більше виразним. Ці прагнення знаходять звичайно головну підтримку серед інтелігенції міст”¹⁹.

Протягом липня – серпня 1941 року за допомогою міської управи в Луцьку було відремонтовано міський театр, пошкоджений вибухами бомб і перетворений німецькими солдатами на стайню. На будинку театру вивісили український герб. Почала працювати гімназія. Видавалася газета “Український голос”. 15 липня 1941 року Луцька окружна управа ухвалила, що “спеціальній опіці підлягають державні архіви і їх треба в належний спосіб

¹⁹ Косик В. Україна і Німеччина у другій світовій війні. – Париж; Нью-Йорк; Львів, 1993. – С.525.

забезпечити”. Посадників і голів районних управ було зобов’язано вживати всіх заходів для їх збереження і охорони. Почали діяти культурно-освітницькі громадські організації “Просвіта”, “Промінь”, Українське правниче товариство²⁰.

Чимало зусиль докладалося і до налагодження роботи Волинського краєзнавчого музею.

15 серпня 1941 року на посаду директора музею було призначено Володимира Чубинського – людину старшого віку, інтелігентну. Анатолій Дублянський у своїх спогадах називає його родичем (сином чи внуком) відомого українського етнографа і фольклориста Павла Чубинського, автора славнозвісного тексту гімну “Ще не вмерла Україна”. Однак підтвердити документально належність В.Чубинського до нащадків видатного діяча поки що не вдалося.

2 листопада, після відповідної реорганізації експозиційної структури, відбулося відкриття музею. У відділі хроніки місцевої газети повідомлялося, що на відкритті були присутні представники німецької влади, українського громадянства міста. Зазначимо, що інші аналогічні музеї Волинського краю були відкриті після реорганізації лише в 1942 р.: Кременецький – 18 червня, Рівненський – у кінці грудня.

Хоч у загальному відділі міської управи певний час існував підвідділ музею, надати фінансову допомогу нововідкритій українській науково-освітній установі адміністрація міста не мала змоги. Тому довелося сподіватися на ті мізерні пожертвування, що їх вряди-годи надавали деякі місцеві організації. З приводу цього через пресу робилися неодноразові звернення до громадськості Луцька і Волині. І національно свідома частина мешканців міста не залишалася байдужою до долі Волинського музею, у ті важкі роки намагаючись допомогти йому своїми жертвами. Зокрема, така допомога була подана від української гімназії, учительської семінарії, міської електровні, Союзу кооператорів. Шкільному інспекторові П.Вишневському директор музею навіть висловив

²⁰ ДАВО. – Ф. Р – 1. – Оп. 1. – Спр. 108. – Арк. 21; Ф. Р– 2. – Оп. 2, спр.1 – Арк. 3, 6.

офіційну подяку “за батьківську опіку і величезні старання, завдяки яким музей утримувався до цього часу”²¹⁻²² .

1 вересня 1942 року міська управа Луцька нарешті вирішила взяти Волинський музей під свою опіку. Відтоді музей став працювати регулярно: був відкритий для відвідувачів щодня від 10 до 15 години, а в недільні і святкові дні – від 12 до 15 години. Вівся облік відвідувачів, кількість яких потроху збільшувалася. Якщо раніше тут бували здебільшого поодинокі відвідувачі, то згодом стали прибувати невеличкі групи²³. За офіційними відомостями, з 1 вересня 1942 року по 31 січня 1943 року тут побувало 1830 відвідувачів, найбільше (480) – в грудні.

Майже не виявлено слідів науково-дослідницької роботи в музеї. Та це й зрозуміло. Давалися взнаки війна і розруха, що паралізували діяльність тих поодиноких осередків, які завдяки ентузіастам лишалися у місті. До того ж директор музею, вочевидь, не мав досвіду наукової чи музейної праці. А крім нього в штатах було затверджено лише секретаря та касира. Тож займатися науковою роботою не було кому.

Та незважаючи на ці суто об’єктивні чинники, краєзнавчі розвідки ентузіастів не припинялися. Саме на цей період припадає листування Анатолія Дублянського з Ольгою Косач-Кривинюк – рідною сестрою Лесі Українки. Власне у середовищі луцької інтелігенції вже давно назріла потреба виявити, ідентифікувати місця, пов’язані з перебуванням у Луцьку великої української поетеси. З приводу цього і зав’язалось листування А.Дублянського з О.Косач-Кривинюк. У фондах Волинського краєзнавчого музею збереглися чотири листи Ольги Петрівни до Анатолія Дублянського. До листів долучені схематичні плани старої частини Луцька, де проживала сім’я Косачів у 1879–1881, а також узимку 1890–1891 років²⁴.

Перебуваючи у важкі роки німецької окупації в Києві, Ольга Косач-Кривинюк посилено працювала над складанням “Хронології

21-22 Український голос (Луцьк). – 1941. – 6 листоп., 27 листоп.

23 Там же. – 1942. – 10 верес.

24 Фонди Волинського краєзнавчого музею. – ЛУ. – 34, 39, 40, 41.

життя і творчості Лесі Українки”. Особливо вона зацікавилася долею тих рукописів Лесі Українки, які в 1941 році були передані на зберігання у Волинський краєзнавчий музей. Серед цих реліквій і виявилися листи письменниці з 1901 року до В.Г.Тучапської, два зошити із записами українських народних пісень, кілька фотознімків родини Косачів.

Уже в першому листі з Києва (від 18 вересня 1942 року) Ольга Петрівна, подаючи відомості про Лесині місця, висловила свою мрію: “Сподіваюся колись поїхати до Луцька, тоді дам Вам докладніші відомості про все, що буде Вас цікавити і що я буду знати, я сама дуже, дуже цікава подивитися на ті місця, де жила дитиною і на ті Лесині рукописи, що є в Луцькому музеї”²⁵. А в листі від 26 лютого 1943 року адресантка з жалем звіряється: “Не так давно (на минулому тижні) ставало передо мною турботне питання про виїзд з Києва. Мучила мене найбільше думка, як удасться мені врятувати материні й Лесині архіви (краще сказати, ті частки їх, що якимось чудом врятувалися досі. Бо скільки ж з них загинуло!). Коли перебирала в думці місця, куди б мені їхати, то й Луцьк переходив через думку. Як скажете, чи найшовся б там для мене якийсь фізичний і моральний притулок? В даний час це більше теоретичне питання, але ж нема гарантії, що воно може стати суто практичним”²⁶.

Виконуючи прохання волинян, Ольга Петрівна надіслала рукопис власних спогадів “Перебування Лесі Українки в Луцьку”. Незабаром після неодноразових заборон німецького цензора цей матеріал був опублікований на сторінках газети “Український голос”, яку тоді очолив А.Дублянський (у номерах від 11, 18 і 25 грудня 1942 року). Згодом їх майже без суттєвих змін передруковано у збірнику “Спогади про Лесю Українку” (К., 1963, упорядник А.І.Костенко).

Невирішеною залишилася проблема експонування, збереження музейних експонатів. Тож постійно виникала потреба в розширенні експозиційної площі. “Багаті надзвичайно фонди музею, але, на превеликий жаль, приміщення не дає можливості експонувати весь

²⁵ Там же. – ЛУ. – 34.

²⁶ Там же. – ЛУ. – 41.

цікавий матеріал”, – вкотре уже констатувала міська газета²⁷. Та даремними залишалися апелювання преси і громадськості до міської управи, щоб вона офіційно подбала про нове, більш респектабельне приміщення для музею. Це були наївні домагання, далекі від жорстоких реалій життя: німецький окупаційний режим вороже ставився до виявів українського культурного життя. Зокрема, ще в грудні 1941 року в Луцьку була закрита українська гімназія. При міській управі ліквідовано позашкільний відділ. Наказом гебіткомісара відсторонено від керівництва газетою “Український голос” редактора В.Постригача, діяльність якого викликала негативну реакцію німецької цензури.

Одним з важливих завдань працівників музею було збереження історичних цінностей. Ще в перші дні німецької окупації частина раритетів була вилучена з експозиції і перенесена до потаємних місць. Пізніше директор музею В.Чубинський вказував на наявність маленької кімнати, в якій зберігався архів і була велика кількість музейних речей.

Однак без втрат не обходилося. В архівних документах зберігаються згадки про акти і протоколи перевірки та інвентаризації музейного майна в окупаційний період від 8 червня й 13 вересня 1942 року, 27 й 30 липня 1943 року. В них зафіксовано зникнення двох золотих візантійських монет, двох бронзових перснів і хреста, срібної табакерки, фрагменту срібного паска. Один з таких протоколів наводиться в даній публікації (док. № 1). Ці втрати не були пов’язані з організованими акціями вилучення музейних цінностей, вони сталися внаслідок мародерства й крадіжок через недбалість і недогляд музейних працівників. Німецькі вояки ще не наважувалися відкрито грабувати експонати, їх вимагання мали завуальований характер. Зокрема, в червні 1942 року ротмістр німецької армії Крейзель уподобав в експозиції музею бронзовий перстень XVI ст. Не ризикуючи йти на прямий конфлікт з ним, директор музею звернувся по допомогу до міського посадника Тиравського. В результаті довелося погодитися на обмін: замість бронзового персня Крейзель передав музею бронзовий хрест XIII–

²⁷ Український голос (Луцьк). – 1943. – 1 січ.

XIV ст., що було засвідчено відповідним актом (Див.: док. № 1). Проте, звідки цей хрест з'явився в офіцера вермахту, можна лише здогадуватися.

Під ударами Червоної Армії фронт нестримно котився на захід. 2 лютого 1944 року радянські війська оволоділи Луцьком. Спроби німецьких загарбників відбити місто в запеклих боях не мали успіху.

Обставини останніх днів перебування німецької армії та окупаційної адміністрації в Луцьку ще не до кінця з'ясовані. Проте відомо, що Волинський краєзнавчий музей спіткала доля інших музейних закладів України, фонди яких були розграбовані перед відступом німецьких військ. Деталі цієї ганебної акції та її безпосередні виконавці поки що не встановлені. До останнього часу не були відомі й чисельність та реєстр втрачених історичних і художніх цінностей з фондів музею.

У постанові Волинського облвиконкому від 15 червня 1944 року “Про відкриття Волинського державного обласного історико-краєзнавчого музею” констатувалося: “Німецько-фашистські варвари пограбували історичні цінності обласного історико-краєзнавчого музею, вивезли безліч картин знаменитих художників, римські та грецькі золоті і срібні монети”²⁸. Однак конкретних даних не наводилося. У серпні 1944 року почала діяти Волинська обласна комісія з обліку збитків, завданих німецько-фашистськими загарбниками народному господарству та населенню. Вона зібрала 370 відповідних актів по відділу народної освіти та 5 – по відділу в справах мистецтв. Проте в підсумковій доповіді комісії про наслідки збитків і розслідування злочинів німецько-фашистських загарбників та їхніх спільників у Волинській області не називаються втрати музею. Знову подибуємо лише загальники на кшталт “частково зруйнували та розграбували Луцький краєзнавчий музей”²⁹. Характерно, що у зведеній відомості про збитки, завдані окупантами, форма якої включала вартість майна, втраченого або пошкодженого внаслідок окупації, а також при евакуації та реєвакуації, витрати на ремонт тощо, в графі “Твори мистецтва,

²⁸ Луцьку 900 років... – С.137.

²⁹ ДАВО. – Ф. Р-164. – Оп. 1. – Спр. 349. – Арк.1-8.

бібліотеки, окремі рідкісні книги, рукописи та інші культурні цінності” стоїть прочерк³⁰. В описі фонду Волинського облвиконкому, який зберігається в Державному архіві Волинської області (Ф. Р-6), згадується справа про облік майна, вивезеного румунськими військами з районів Волинської області, затверджений 16 жовтня 1944 року (оп. 3, спр. 13). В описі зазначено, що ця справа передана до фонду обласної комісії з обліку збитків, завданих німецько-фашистськими загарбниками народному господарству й населенню (Ф. Р-164). Однак у згаданому фондї її не виявлено. Тим часом у цій справі можуть бути матеріали щодо долі музейних закладів Волині, в тому числі – Луцького краєзнавчого музею в останні дні окупації.

Протягом кількох десятиріч утвердилася думка про відсутність матеріалів щодо культурних цінностей, втрачених Волинським краєзнавчим музеєм у період другої світової війни. Зокрема, в путівнику по Волинському краєзнавчому музею, виданому в 1988 року, згадується, що фонди музею були пограбовані окупантами, проте, знову ж таки жодних конкретних даних не наводиться³¹.

Безпосереднім наслідком відсутності необхідної інформації стали негативні відповіді, які надсилало Волинське обласне управління культури на неодноразові запити Міністерства культури України, а згодом і Національної комісії з питань повернення в Україну культурних цінностей при Кабінеті Міністрів України щодо створення реєстру втрачених пам'яток.

Пошукова робота, проведена восени 1993 року в Державному архіві Волинської області, дала змогу виявити корпус документів, які можуть стати реальною базою для укладання досить повного переліку музейних експонатів, втрачених Волинським музеєм у роки другої світової війни. Зокрема, у фондї Волинського краєзнавчого музею (Ф. Р-2083) зберігається акт від 30 травня 1944 року про прийняття музею представником радянської адміністрації, згодом директором музею В.П.Засядчуком (Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 6-7), загальний акт комісійної реєстрації збитків, нанесених німецько-

³⁰ ДАВО. – Ф. Р-164. – Оп. 1. – Спр. 225. – Арк. 3.

³¹ Волинський краєзнавчий музей. – Львів, 1988. – С.68.

фашистськими загарбниками музею (Оп. 1. – Спр. 4 а. – Арк. 4), списки й акти, що фіксують втрати музейних експонатів за окремими відділами відповідно до інвентарної книги надходжень за 1940 рік (Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 1–29 зв.). Вони були складені протягом липня – серпня 1944 року, тобто фактично зразу після визволення міста. Практично всі ці документи написані чорнилом на стандартних аркушах паперу, засвідчені підписами директора музею та наукових співробітників і є оригіналами. Машинописних і рукописних копій згаданих документів не виявлено. Нині важко сказати напевно: чи були ці матеріали передані до обласної комісії з обліку збитків, завданих війною народному господарству та культурі Волині, визначити причину, через яку вони лишалися в музеї і ними не цікавилися й не користувалися протягом тривалого часу. Однак й через 50 років акти збитків, завданих у роки війни Волинському краєзнавчому музею, не втратили своєї актуальності, мають значну наукову й практичну цінність, бо є основою подальшої роботи щодо розшуку й повернення культурних надбань.

За згаданими документами в травні 1944 року в музеї було зафіксовано наявність 27 шаф і вітрин, заповнених експонатами, 188 окремих предметів. Ці дані дають лише досить приблизне уявлення про стан музейних фондів. Водночас увагу привертає той факт, що чимало музейних пам'яток лишилося на своїх місцях збереження та в експозиції. Отже, вилучення культурних цінностей з Волинського краєзнавчого музею мало вибіркового характеру. Акти й реєстри збитків, завданих музею, засвідчують, що в останній період окупації музей втратив 4094 експонати. У тому числі з археологічного відділу було вивезено 1776 пам'яток епохи неоліту, бронзового віку, лужицької культури та доби Київської Русі. Історичний відділ втратив 607 експонатів, серед яких лицарські обладунки, прикраси XV–XVII ст., металевий, скляний, фаянсовий і порцеляновий посуд, тканини XVII–XIX ст., колекція кахель XV–XX ст., медалі XVII–XX ст., зразки старовинних меблів тощо. Нумізматичні колекції музею до війни налічували 1209 монет, з яких було втрачено 831 монету, тобто близько 69%. З 19 цілісних колекцій чотири виявилися розграбованими повністю, вісім втратили від 30 до 70 відсотків. Також потерпіли цінні збірки

римських динаріїв, колекції німецьких, польських, французьких, австрійських, голландських, іспанських монет, монет Московії XVI–XVII ст. Етнографічний відділ, який від дня заснування музею являв собою його візитну картку, теж було розграбовано. Його втрати становили 807 експонатів: килими, рушники, комплекти народного одягу, прикраси, зразки вишивок, глиняний посуд.

Окремої характеристики потребують втрати мистецького відділу музею. У фондах Державного архіву Волинської області виявлено три варіанти реєстрів втрачених і пошкоджених пам'яток. Перший реєстр було складено протягом 18 – 20 липня 1944 року. Він включає 73 експонати, в тому числі твори станкового живопису, акварелі, малюнки, літографії, гравюри, різьблення на кості й дереві, килими-гобелени, старовинні ризи, ікони, кілька фоторепродукцій (док. № 6). Реєстр затвердили директор музею В.Засядчук, наукові співробітники А.Верниковська та Г.Остапенко. 25 липня ними ж було підписано акт, за яким з художніх творів, зафіксованих в інвентарній книзі надходжень музею за 1940 рік, у фондах було відсутньо 58 експонатів (док. № 7). Порівняльний аналіз цих двох списків показав, що в пізнішому документі відсутні дані про 19 пам'яток: 16 ікон та 3 церковні ризи. Натомість цей перелік доповнено двома новими експонатами – дерев'яними різьбленими дверцятами від вітваря (інв. № 130) та іконою св.Миколая (інв. № 341). На основі переліку від 25 липня 1944 року складено ще один недатований реєстр, який відповідав типовій формі актів реєстрації збитків, затверджених Надзвичайною державною комісією, котрі містили назви художніх творів, їх кількість та оцінку (док. № 8). Цей акт наводить також дані про музейні експонати, які потребували реставрації. За даним документом загальна сума збитків, заподіяних лише відділу мистецтв, становила 62 млн. 454 тис. карбованців.

На нашу думку, ця цифра виглядає дуже умовною. Цілком очевидно, що оцінка багатьох експонатів не відповідала їх реальній вартості, була проведена некваліфіковано, без необхідної експертизи. Наприклад, старовинні гравюри, літографії, акварелі й малюнки фактично прирівняні до фоторепродукцій. Вартість більшості втрачених творів живопису визначена приблизно

однаковою і не враховує їхній вік і мистецький рівень, належність до певних шкіл, ім'я митців. Водночас окремі експонати одного віку оцінені із значною різницею (від 35 тис. до 674 тис.крб.). Цікаво, що порівняно з попереднім варіантом реєстру, в якому вартість творів мистецтва проставлена олівцем, по ряду пам'яток її було зменшено більш ніж у десять разів (з 7 млн.крб. до близько 700 тис.крб.), що засвідчує досить таки довільний характер їх поцінування. У документі фігурує також нова пам'ятка, яка не зазначається в попередніх списках втрат. Це триптих краківської школи XVI ст.

Відомо, що жоден грошовий еквівалент не в змозі замінити справжні культурні цінності, втрата яких є безповоротною і не підлягає реальному відшкодуванню.

Серед втрачених пам'яток Волинського краєзнавчого музею полотна Яна Матейка “Баторій під Псковом”, “Рейтан”, унікальні живописні твори й гобелени XVI–XVII ст., добірка старовинних портретів представників знаті – Радивилів, Потоцьких, Сангушків, Браницьких та ін.

Аналізуючи документи, які стосуються втрачених пам'яток Волинського краєзнавчого музею, особливу увагу слід звернути на вже згадані полотна видатного польського художника Яна Матейка “Баторій під Псковом”(1870–1871) та “Рейтан”(1866). Це одні з найкращих творів майстра. Обставини появи їх у фондах музею досі не з'ясовані. Відомо, що напередодні війни вони належали до державних фондів творів мистецтва Польщі й зберігалися в Королівському замку у Варшаві. Очевидно, на початку другої світової війни у вересневі дні 1939 року твори Я.Матейка були таємно евакуйовані на Волинь. Як вони потрапили до музею? Можливо, їх одразу привезли до Луцька і переховували у його фондах. Ймовірно є й інший шлях – пам'ятки спочатку потрапили до замку Радивилів, а згодом були перевезені в луцький музей, увійшовши до його фондів. На жаль, ні в архівних документах, ні у відомих авторам спогадах працівників музею – учасників подій про твори Я.Матейка не згадується. Натомість окремі згадки про ці пам'ятки трапляються в матеріалах, пов'язаних з втратами під час війни Львівської картинної галереї. Зокрема, з них відомо, що

навесні 1944 року спеціалізовані німецькі команди вивезли їх до Львова. Пам'ятки були дуже пошкодженні. Разом з іншим твором Я.Матейка “Люблінська унія” та п'ятьма ящиками, в яких було запаковано 98 полотен Львівської картинної галереї, за наказом штадтгауптмана Львова доктора Геллера 27 березня 1944 року їх відправили на територію Польщі в місто Новий Віснич. Цінний вантаж супроводжував консерватор картинної галереї Іван Марксен, на чому наполягала перед німецькою адміністрацією дирекція галереї. Принагідно слід зазначити, що твори Матейка “Баторій під Псковом” та “Рейтан” фігурують в акті збитків Львівської картинної галереї від 1 жовтня 1944 року й описі до нього від 20 червня 1945 року під № 228 і № 229³².

На щастя, творіння видатного майстра не загинули у вирі війни. Усі три згадані монументальні полотна нині зберігаються та експонуються в Національному музеї (Muzeum Narodowe) у Варшаві (Польща). Це, зокрема, зафіксовано у фундаментальній монографії Януша Богущького, присвяченій життєвому шляху Я.Матейка³³.

Ці факти вимагають відповіді на низку питань. По-перше, слід визначитися щодо прав власності на твори Я.Матейка. Чи може претендувати Волинський краєзнавчий музей на їх повернення, ґрунтуючись на тому, що ці пам'ятки протягом певного часу перебували в його фондах і були викрадені з них нацистами? Декларація від 5 січня 1943 року, яку підписали вісімнадцять країн антигітлерівської коаліції, в тому числі Радянський Союз (правонаступником якого є Україна) і Польща, про ліквідацію наслідків методів позбавлення власності, застосовуваних нацистською Німеччиною та її союзниками стосовно народів, що зазнали агресії і розграбування, дає чіткі орієнтири. Зокрема, декларація резервує за учасниками право проголошувати недійсними будь-яку передачу або будь-яку угоду щодо власності, прав та інтересів юридичних і фізичних осіб, які перебували на окупованих територіях. Твори Я.Матейка “Рейтан” і “Баторій під Псковом” до початку другої світової війни перебували у власності польського

³² Державний архів Російської Федерації. – Ф.7021. – Оп. 116. – Стр. 282. – Арк. 70–72.

³³ Bogucki J. Matejko. – Warszawa, 1955. – S.291, 296, 297.

музею і експонувалися в Королівському замку (Zamek Królewski) у Варшаві. Отже, відповідно до чинних по війні міжнародно-правових норм і зрештою, загальнолюдських морально-етичних принципів та історичної справедливості ці пам'ятки в будь-якому разі підлягали поверненню своєму попередньому власникові. Таким чином, Волинський краєзнавчий музей не має підстав ставити питання про свої права власності на них; наявність цих пам'яток у реєстрах втрат має скоріше науково-інформативні, ніж правові наслідки. Те саме стосується і реєстрів Львівської картинної галереї. Завершуючи цю тезу, можна висловити припущення, що, крім згаданих творів Я.Матейка, в Україні могли опинитися й інші пам'ятки, переміщені під час другої світової війни з сучасної території Польщі. У цьому разі їх доля мала б вирішуватися на аналогічних засадах.

На нашу думку, окремого розгляду заслуговує інший твір Я.Матейка – “Люблінська унія” (“Unia Lubelska”), згаданий у реєстрах втрат Львівської картинної галереї. Напередодні війни ця пам'ятка зберігалася у Львові й належала до зібрань Народної галереї (Galereji Narodowej), створеної на початку ХХ ст. У 1940 році вона була передана до фондів новоствореного Львівського історичного музею, звідки й вивезена нацистами. Логічним було б повернення полотна до Львова після завершення війни. Однак цього не сталося, як і з багатьма іншими пам'ятками культури, вивезеними німецькими окупантами з України, що нині перебувають на території Польщі. Це складне й суперечливе питання, воно протягом кількох десятиріч дискутується широкою громадськістю України й Польщі, заслуговує на окрему увагу і потребує глибокого й об'єктивного аналізу, що виходить за межі поставлених авторами завдань.

Проте доля творів Я.Матейка дає певні орієнтири щодо можливих шляхів вивезення культурних цінностей Волинського краєзнавчого музею в роки другої світової війни та початкові напрями їх розшуку.

Отже, виявлені архівні документи дають змогу розпочати конкретну роботу щодо розшуку й повернення в Україну історичних і культурних пам'яток, втрачених Волинським краєзнавчим музеєм у період другої світової війни. Першим і надзвичайно відповідальним її етапом має бути повний реєстр вивезених

окупантами експонатів з їх детальними описами. З цією метою необхідно насамперед звірити списки й акти 1944 року з наявними фондами музею. Як засвідчує аналіз аналогічних матеріалів по інших музеях України, вони потребують суттєвих уточнень. З одного боку, списки Надзвичайної державної комісії далеко не повною мірою відбивають втрати музеїв, бо склалися переважно поспіхом і за умов фактичної втрати довоєнних реєстрів і каталогів. З другого боку – в них фігурують окремі експонати, які протягом тривалого часу приховувалися в тайниках музейними співробітниками і не завжди одразу були знайдені, в короткі періоди міжвладдя або в період окупації потрапляли до місцевого населення і в повоєнні роки поверталися до фондів музеїв. Також необхідно врахувати факт повернення до музеїв України культурних цінностей, вивезених нацистами і виявлених радянськими військами на територіях Німеччини, Польщі, Австрії, Чехії та Словаччини, Угорщини, Румунії або переданих з контрольованих союзниками зон окупації Німеччини до Радянської військової адміністрації в Німеччині. Волинський краєзнавчий музей має ту перевагу, що його списки втрат склалися на основі інвентарних книг 1940–1941 років. Це є запорукою високого ступеня їхньої вірогідності і дає можливість подати детальні описи кожної пам'ятки. Проте до актів 1944 року потрапили експонати, які нині перебувають в експозиції та фондах музею. Отже, їх слід розглядати не як остаточні документи, а як попередні матеріали, що з ними належить працювати.

Документи, пов'язані з історією Волинського краєзнавчого музею в період другої світової війни, наводяться в такому порядку: матеріали періоду окупації Луцька німецькою армією, загальні матеріали про результати роботи Волинської обласної комісії з обліку збитків, завданих німецько-фашистськими загарбниками народному господарству та населенню, загальні матеріали про прийняття фондів Волинського краєзнавчого музею і дані про його втрати в період окупації, акти й списки втрачених культурних цінностей. Тексти наводяться із збереженням особливостей стилістики, орфографії та пунктуації оригіналів.

Д О К У М Е Н Т И

№ 1

[м. Луцьк

30 липня 1943 р.]

ПРОТОКОЛ

Дня 30 липня 1943 року переслуханий п.директор краєзнавчого музею в Луцьку ЧУБИНСЬКИЙ Володимир зізнав: служу директором вказаного музею від 15 серпня 1941 року. Сторож ЛЕХ був грубою людиною, не добре виконував свої обов'язки, часто знаходився надворі, чи на вулиці, замість того, щоб слідити за публікою. В музеї було не 7, а 13 перснів і кілець, з яких тільки одне кільце золоте, решта ж бронзові і срібні. З брильянтами перснів та кілець не було, а тільки золоте кільце з маленьким рубіном. В червні 42 р. ротмістрові німецької армії КРЕЙЗЕЛЬОВІ подобався бронзовий перстень XVI стол. і з дозволу посадника п.Тиравського цей перстень Крейзель виміняв на бронзовий хрест XIII чи XIV ст., про що був списаний 8 червня 42 р. акт, підписаний Тиравським, редактором часопису Дублянським, мною і на акті Крайзель видав поквитування в отриманні персня. Цей акт пред'являю Вам (пред'явлений). На довід, скільки було перснів та кілець, пред'являю інвентарну книгу (пред'явлена).

Тільки три крісла були перетягнені тоненькими шнуркам, щоб на них не сідали. Сторож Лех, очевидно, проворонив і хтось два шнури зірвав з крісел, а коли секретарка про це мені сказала, третій шнурок я сховав у шухляду свого бюрока.

Після большевиків залишилися з дощок щити, на яких були советські плакати, агітаційні. Зимою 41 року, коли не було чим топити печей, дошки були порубані і пішли на опал, а коло 4-х

метрів старого полотна, яке складалося з кількох частин, вжито на шмати.

В музеї при вході з задніх дверей були повішені великі оленячі роги і повішені були так, що нічого не можна було пронести через задні двері. Роги ці я повісив з другої сторони, а на тому місці, де були вони раніше, повісив маленьку голову гіпсової мавпи.

Мушу зазначити, що коли сторож Лех вибрався з приміщення музею, я в кімнаті його бачив невеликий кусок обгорілого оленячого рога.

На одному маленькому столику в музеї була маленька салфетка, вишивана по углах. Ця салфетка не була експонатом, а положена там тільки для прикраси. Отже, з приводу недбальства сторожа Леха ця салфетка кимсь була вкрадена, про що я не складав акта, бо вона в інвентарі не була однотована.

В музеї є 21 золота монета. Ці монети Вам пред'являю (пред'явлені 21 мон.). Було в 41 році 23 монети, але 2 з них, знову ж очевидно з приводу недбальства Леха, украдені. Це було ще перед тим, як я обняв посаду директора. В той самий час забракли два бронзові персні, фрагмент срібного паска, срібна табакерка, хрестик бронзовий, про що в 42 році п.Скоробогатовим, тоді інспектором майна, було перепроваджене доходження, мною ж 13 вересня 42 р. списаний акт, за підписом моїм, секретарки Хорошилової і касира Жуковської. Цій акт Вам пред'являю (пред'явлений).

В березні 1942 р. була проведена перевірка інвентаря і експонатів і, згідно інвентарних книг, бракувало зазначених речей. В приміщенні музею є маленька кімнатка, де архів і навалено багато чого, ще до цього часу не перевірено, бо на цю роботу треба було б стратити багато часу і людей.

Прочитано:
(Підпис)

Переслухав:
(Підпис)

Державний архів Волинської області (далі ДАВО). – Ф. Р-1. – Оп. 2. – Спр. 239. – Арк. 34–35. Оригінал.

Д О К Л А Д**О последствиях ущерба и расследованию злодеяний
немецко-фашистских захватчиков и их сообщников
по Волынской области****В области просвещения [и] здравоохранения**

Немецко-фашистские захватчики и их сообщники полностью уничтожили 362 школы и 247 разрушили частично, полностью уничтожили 1438 и 113 частично разрушили разных детских учреждений. Полностью уничтожили 89 клубов и 19 частично разрушили, уничтожили здание Луцкого пединститута, частично разрушили и разграбили Луцкий Краеведческий музей, уничтожили 8 специальных зданий, библиотек и проч.

Количество учащихся в школах сократилось на 104 155 чел. по сравнению с довоенным периодом, количество учителей сократилось на 2918 чел., а кадры просвещения всех отраслей сократились с 8 888 чел. состоянием на сентябрь 1940 г. до 411 чел. состоянием на сентябрь 1944 г.

Материальный ущерб, причиненный органам просвещения, составляет 183 980,6 т.руб.

Оккупантами полностью уничтожено 62 специальных лечебных учреждений и 37 повреждено частично. Почти 50% всех больниц, поликлиник и детских консультаций немцами уничтожено.

Количество медицинских кадров всех отраслей с 2 959 чел. состоянием на сентябрь месяц 1940 г. до 771 чел. состоянием на сентябрь 1944 г. В частности врачей сократилось на 287 чел., среднего медперсонала – на 619 чел. Общий ущерб, причиненный органам здравоохранения, составляет 23 745,1 т.руб.

ДАВО. – Ф. Р- 164. – Оп. 1. – Спр. 349. – Арк. 6. Оригинал.

СПРАВКА

**Об итогах работы по учету ущерба, причиненного
немецко-фашистскими захватчиками гражданам,
колхозам, общественным организациям, предприятиям
и учреждениям местного подчинения
Волынской области**

В областную комиссию поступило 57609 актов на сумму 80343022 т.рублей, в том числе: 378 актов, поступивших от колхозов 27 районов на сумму – 836666 т. рублей, 69 актов от учреждений культуры, искусств и религиозных культов на 375683,6 т. руб., 282 акта от учреждений и организаций предприятий областного подчинения на 286167,6 т.руб., 5.280 актов об ущербе, причиненном гражданам на сумму 6585,785 т. руб. Учетом охвачено всего 74113 семей, проживающих на территории области.

Кроме того, в Комиссию поступило 398 актов о злодеяниях немецко-фашистских захватчиков и их сообщников.

Ущерб по отраслям хозяйства характеризуется следующими данными :

№ п/п	Наименование	Кол-во актов	Сумма ущерба в тыс. руб.
	По отраслям культуры, искусства и религиозных культов:		
1.	Отдел здравоохранения	107	33745,1
2.	Отдел народного образования	370	183970,7
3.	Отдел по делам искусства	5	639,5
4.	Отдел кинофикации	12	67936,5
5.	Церкви и молитвенные учреждения	175	160361,8
	Итого	669	375683,6

А К Т

**прийняття музею т. Засядчуком в присутності
т. Діденко і т. Кавер**

30 травня 1944 р.

1. Відділ мистецько-історичний

1. Великі стінні картини	5 шт.
2. Малі стінні картини	7 шт.
3. Малі краєвиди	7 шт.
4. Габлоти, забезпечені експонатами	10 шт.
5. Макет Запорозької січі	1 шт.
6. Озброєна статуя	1 шт.
7. Гармата з 17 ст.	1 шт.
8. Старинних фотелів	5 шт.
9. Зброя з 17 ст.	1 шт.
10. Окремі види тканини	1 шт.

2. Відділ антропологічний

1. Шкаф з останками первісної людини та мамута	1 шт.
2. Ландшафтів	8 шт.
3. Великий портрет	1 шт.
4. Велике дзеркало з 19 ст.	1 шт.

3. Відділ ентомологічний

1. Шкафи з ентомологічними експонатами	2 шт.
2. Картини	3 шт.
3. Статуя	1 шт.
4. Птахів	12 шт.
5. Дзеркало	1 шт.
6. Вовк	1 шт.

4. Відділ археологічний

1. Шкафів, заповнених експонатами	8 шт.
2. Старинних фотелів	2 шт.
3. Жорна	2 шт.
4. Реконструкції життя первісної людини в картинах	14 шт.
5. Мистецькі види	2 шт.
6. Посудин	6 шт.

5. Відділ середньовічний

1. Габлоти, заповнені експонатами	5 шт.
2. Великих картин	5 шт.
3. Малих картин	24 шт.
4. Макет луцького замку	1 шт.
5. Частини жорен	2 шт.
6. Скриня	1 шт.
7. Таз	1 шт.
8. Мечі	3 шт.
9. Великий хідник	1 шт.

6. Відділ етнографічний

1. Комплект народного строю	1 шт.
2. Картин	6 шт.
3. Історичних малих картин	28 шт.
4. Габлота з дитячими іграшками	1 шт.
5. Старинні фотелі	10 шт.
6. Види народних вишивок	6 ком.
7. Малих статуй	5 шт.

ДАВО. – Ф. Р – 2083. – Оп. 1. – Спр. 4а. – Арк. 6–7. Оригінал.

№ 5

[м.Луцьк]

А К Т

Ми, нижчепідписана Комісія в складі: директора облмузею – тов.Засядчука В.П., наукових працівників тт.Верниковської О.М. і

Остапенка Г.Н., 19 липня 1944 р. провели комісійну реєстрацію збитків, нанесених німецько-фашистськими загарбниками в облмузеї. За час окупації німці знищили:

I. В археологічному відділі музею 1776 експонатів, а саме:

1. З епохи неоліту – 1385 експонатів,
2. З епохи бронзи – 34 експонатів,
3. З епохи культури лужицької – 24 експонатів,
4. З епохи культури слов'ян X–XII ст.ст. – 332 експонати.

II. В історичному відділі знищено німецькими окупантами 607 експонатів, в тім:

1. Рицарських приборів – 11 штук,
2. Прикрас XV–XVII ст.ст. – 11 штук,
3. Металевий і фарфорний посуд – 342 штук,
4. Тканини XVIII–XIX ст.ст. – 18 штук,
5. Колекції кахлі XV–XX ст.ст. – 177 штук,
6. Медалі XVII–XX ст.ст. – 49 штук.

III. В етнографічному відділі знищено 807 штук.

Комісія: (Засядчук)
(Верниковська)
(Остапенко)

ДАВО. – Ф. Р–2083. – Оп. 1. – Спр. 4а. – Арк. 4. Оригінал.

№ 6

[м.Луцьк]

СПИСОК

експонатів обл.музея в Луцке (отдел “Мистецький”),
которые после проверки отдела не оказались налицо

Составлен 18 июля 1944 г.

№ п/п	Названия экспонатов	№ по прежнему инвентарю	Примечания
1.	N.Orłowski “Вид замка”. Акварель	1	
2.	Неизв.художн. “Пейзаж – река”. Масло	8	

№ п/п	Названия экспонатов	№ по прежнему инвентарю	Примечания
3.	Неизв.художн. "Проверка вещей"	19	
	Акварель		
4.	-//- "Портрет польск.рыцаря"	38	
	Масло		
5.	-//- "Молодой девушки"	43	
	-//-		
6.	-//- "Одного из Радзивиллов"	46	
	-//-		
7.	Hogowitz -//-	118	
	-//-		
8.	Неизв.художн. "Распятие Христа" XVII в.	140	
	-//-		
9.	-//- "Портрет Януша Сангушко"	142	
	-//-		
10.	-//- "Николая Потоцкого"	147	
	-//-		
11.	-//- "Иосифа Оссолинского"	145	
	-//-		
12.	-//- "Афанасия Мончинского"	149	
	-//-		
13.	-//- "Пожилой женщины"	150	
	-//-		
14.	-//- "Святого с распятием"	152	
	-//-		
15.	-//- "Молящегося старика"	156	
	-//-		
16.	J.Winterhalter. "Портр.Софии Браницкой"	157	
	-//-		
17.	Неизв.худ. "Портр.молодой женщ."	158	
	-//-		
18.	-//- "Одного из Радзивиллов"	160	
	-//-		
19.	-//- -//-	169	
	-//-		
20.	Матейко. "Батерий под Псковом"	173	
	-//-		
21.	-//- "Рейтан"	174	
	-//-		
22.	Неизв.худ. "Портр.Вильторланецкой"	176	
	-//-		
23.	-//- "Молодой женщины"	177	
	-//-		
24.	-//- -//-	178	
	-//-		
25.	-//- "Молодого вельможи"	179	
	-//-		
26.	Наленг.Вл. Модель корабля XVIIв.	108	
	Рис.тушью		
27.	-//- "Корабль "Дар поморья"	132	
	-//-		
28.	Гравюра "Бюст женщины"	31	
29.	-//- "Петр I"	36	
	-//-		
30.	Неизв.худ. "Казацкий танец".	35	
	Рис.тушью		
31.	Гравюра "Nikolaus XIV"	103	
32.	-//- "Антон Радзивилл"	131	
	-//-		
33.	-//- "Осада Смоленска Владиславом"	164	
	-//-		
34.	-//- "Апофеоз Яна Собесского"	165	
	-//-		

№ п/п	Названия экспонатов	№ по прежнему инвентарю	Примечания
35.	-//- “Битва времен Богд.Хмельницк.”	166	
36.	Гравюра цветная “Осада Троицкой Лавры 1608 г.”	308	
37.	-//- “Подвиг Ивана Сусанина”	310	
38.	-//- “Стенька Разин на позорной колеснице”	322	
39.	Литография. “Aleksander von Humboldt”	94	
40.	-//- цветн. “Речь Минина к нижегородц.”	309	
41.	-//- “Битва под Полтавой”	31	
42.	-//- “Морская баталия 1714 у Гангута”	321	
43.	-//- “Василий Иванов.Шуйский”	323	
44.	Фото. Дворец Радзивиллов в Берлине	73	
45.	-//- “Сражение при дер.Лесной 1708 г.”	316	
46.	-//- “Посольство Ивана IV в Нюрнберг”	317	
47.	-//- “Барщина в XVII в.”	318	
48.	-//-”Крестьяне XVII в.“	319	
49.	-//- “Авраамий Палицин”	325	
50.	Генеалогическое дерево рода кн.Радзивилл	100	
51.	Малый бюст кн.Богуслава Радзивилла	229	
52.	Ковер-гобелен шерстяной – рисунок– пейзаж– парк,камень на берегу /XVI–XVII ст./.	195	
53.	Костельная резьба (2 шт.) с 6-ю апостолами	168	
54.	Фото-схема. Осада Москвы Болотниковым	320	
55.	Икона св.Илии пророка	343	
56.	-//- с изображением Спасителя	344	
57.	-//- св.Николая	345	
58.	-//- старообрядческая – св.Параскева	346	
59.	-//- св.Николая	348	
60.	-//- Спасителя	350	
61.	-//- св.Антипия	354	
62.	-//- св.Иоанна Богослова	355	
63.	-//- св. Георгия	356	

№ п/п	Названия экспонатов	№ по прежнему инвентарю	Примечания
64.	Икона старообрядческая	357	
65.	-//- старая св.Антипия	358	
66.	-//- Воскресенье Христово	359	
67.	-//- старообрядческая	360	
68.	Риза серебряная	361	
69.	-//- в виде рамки	362	
70.	Полуриза	363	
71.	Иконка св.Георгия	366/1	
72.	-//- из белого металла	366/5	
73.	-//- медная, новая, с ушком	366/61	

Комісія реєстрації
збитків, нанесених німецькими
загарбниками музею :

Г.Остапенко
В.Засядчук
А.Верниковская

Луцьк, 20.VII.1944 р.

ДАВО. – Ф. Р– 2083. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 6–7 зв. Оригінал.

№7

[м.Луцьк]

А К Т

Мы, нижеподписавшиеся, директор Историко-Краеведческого музея в Луцке В.Засядчук и научные работники Ал.Верниковская, Г.Остапенко, – проверили 25 июля 1944 г. наличие художественных произведений музея по инвентарной книге поступлений за 1940 год и нашли, что из художественных произведений, записанных в книге, не оказалось налицо следующих экспонатов:

№ п/п	Название экспоната	№ по инвен- тарной книге поступлений	Примечания
1.	“Н.Орловский”. Вид замка” – акварель	1	

№ п/п	Название экспоната	№ по инвентарной книге поступлений	Примечания
2.	Неизв.художник –пейзаж “Река” –масло	8	Подробное описание экспонатов в инвентарной книге поступлений 1940 г. т. I и II
3.	-//- “Проверка вещей” – акварель	19	
4.	Бюст женщины – гравюра	31	
5.	Неизвестн.художн. “Казацкий танец”. Рис.тушью	35	
6.	Петр I. Гравюра	36	
7.	Неизвестн. художн. Портрет рыцаря – масло	38	
8.	-//- “Молодой девушки” – масло	43	
9.	-//- “Одного из Радзивиллов” – масло	46	
10.	Дворец Радзивиллов в Берлине – фото	73	
11.	Ал.Гумбольдт– литография	94	
12.	Генеалогическое дерево рода кн.Радзивиллов	100	
13.	Николай IV – гравюра	103	
14.	Модель военн. корабля XVII ст. Рис.Тушь	108	
15.	Горовитц и Липковская – портрет одного из Радзивиллов – масло	118	
16.	Дверцы (дерево) от алтаря с фигурами	130	
17.	Антон Радзивилл – гравюра	131	
18.	Корабль “Дар поморья” – рис.тушью	132	
19.	Неизв. художн. “Распятие Христа” XVI в. – масло	140	
20.	-//- Героним Сангушко – портрет, масло	142	
21.	-//- Иосиф Оссолинский -//-	145	
22.	-//- Jan Jabłonowski – масло	146	
23.	-//- Николай Потоцкий – масло	147	
24.	-//- Афанасий Мончинский -//-	149	
25.	-//- портрет пожилой женщины – масло	150	
26.	-//- “святого с распятием” -//-	152	
27.	-//-” молящегося старика с седой бородой – масло	156	
28.	Винтергальтер граф.Соф.Браницкой – масло	157	
29.	Неизв. художн. Портрет молодой женщины – масло	158	
30.	-//- портрет одного из молодых Радзивиллов – масло	160	

№ п/п	Название экспоната	№ по инвентарной книге поступлений	Примечания
31.	Осада Смоленска Владиславом IV – гравюра	164	
32.	Апофеоз Яна Собесского – гравюра	165	
33.	Битва времен Богдана Хмельницкого – гравюра	166	
34.	[...]*		
35.	Костельная резьба с 6-ю апостолами. 2 шт.	168	
36.	Неизв. художн. портрет одного из Радзивиллов – масло	169	
37.	Матейко. "Баторий под Псковом". XIX в. – масло	173	
38.	-//- "Рейтан" -//-	174	
39.	Неизв. художн. портрет Элеоноры Вильторланецкой – масло	176	
40.	-//- портрет молодой женщины в белом – масло	177	
41.	-//- портрет молодой женщины в красном платье – масло	178	
42.	-//- молодого вельможи в синем – масло	179	
43.	Ковер-гобелен шерстяной XVI–XVII ст.	195	
44.	Бюст кн. Богусл. Радзивилла – масло	229	
45.	Осада Троицкой Лавры – цветная гравюра	308	
46.	"Речь Минина" – цветная литограф.	309	
47.	"Подвиг Ивана Сусанина" – гравюра	310	
48.	"Битва под Полтавой" – литограф.	311	
49.	"Сражен. при д. Лесной" – фото с литогр.	313	
50.	"Посольство Ивана IV в Нюрнберге в 1577 г." – фото	317	
51.	Барщина XVII в. – фото	318	
52.	Крестьяне -//-	319	
53.	Схема Осады Москвы Болотниковым в 1606 г. – фото	320	

* Текст нерозбірливий.

№ п/п	Название экспоната	№ по инвентарной книге поступлений	Примечания
54.	Морская баталия 1714 г. у Гангута – литография	321	
55.	Степан Разин на позорн. колесн. – гравюра	322	
56.	Василий Иванов. Шуйский – литогр.	323	
57.	Авраамий Палицин – фото	325	
58.	Икона Св.Николая – новая	341	

Директор музея (В.Засядчук)
 Научные сотрудники (А.Верниковская)
 (Г.Остапенко)

ДАВО. – Ф. Р–2083. – Оп.1. – Спр.7. – Арк. 8–9 зв. Оригинал.

№ 8

[м.Луцьк,
1944 р.]

СПИСОК

**экспонатов из отдела искусств при Луцком
 историко-краеведческом музее,
 вывезенных, уничтоженных или поврежденных
 немецко-фашистскими захватчиками**

Составлен по инвентарной книге поступлений за 1940 год

№ п/п	Автор – название экспонатов	Количество	Оценка в рублях	Примечания
1.	Н.Орловский – “Вид замка” – акварель	1	1000	
2.	Неизвестный художник – “Река” – масло	1	20000	
3.	–//– “Проверка вещей” – масло	1	2000	
4.	Бюст женщины – гравюра	1	1000	

№ п/п	Автор – название экспонатов	Количество	Оценка в рублях	Примечания
5.	Неизвестный художн.: “Казацкий танец” – тушь	1	500	
6.	“Петр I” – гравюра	1	1500	
7.	Неизвестн.художн: “Портрет рыцаря” – масло	1	30000	
8.	-- портр. одного из Радзивиллов”	1	30000	
9.	-- портр. молодой девушки	1	30000	
10.	Дворец Радзивиллов в Берлине – фото	1	500	
11.	Портр. Ал.Гумбольдта – литография	1	500	
12.	Генеалогическое дерево рода кн.Радзивилл.	1	4000	
13.	Портр. папы Николая XIV – гравюра	1	1000	
14.	Модель военного корабля XVII ст. – тушь	1	500	
15.	Горовитц и Липковская:”Портрет одного из Радзивиллов” – масло	1	20000	
16.	Дверцы [дерево] от алтаря с фигурами	1	35000	
17.	Портрет Антона Радзивилла – гравюра	1	1000	
18.	Корабль”Дар поморья” – тушь	1	500	
19.	Неизвест.художн.”Распятие Христа “ XVI в. – масло	1	35000	
20.	-- “Иероним Сангушко” – масло	1	20000	
21.	Неизв. художн. “Иосиф Оссолинский” – масло	1	20000	
22.	-- “Ян Яблоновский”	1	20000	
23.	-- “Николай Потоцкий”	1	30000	
24.	-- “Афанасий Мончинский”	1	20000	
25.	--”Пожилая женщина”	1	20000	
26.	--”Святой с распятием”	1	20000	
27.	-- “Молящийся старик”	1	20000	
28.	Винтергальтер: ”София Браницкая”	1	25000	
29.	Неизв.художн:”Молодая женщина”	1	86000	
30.	-- “Один из молодых Радзивиллов”	1	25000	
31.	“Осада Смоленска Владиславом IV” – гравюра	1	1500	
32.	“Апофеоз Яна Собесского” – гравюра	1	1500	
33.	“Битва времен Богдана Хмельницкого”	1	1500	
34.	Костельная резьба с 6-ю апостолами	2	35000	
35.	Неизв.художн. “Один из Радзивиллов” – масло	1	25000	

№ п/п	Автор – название экспонатов	Количество	Оценка в рублях	Примечания
36.	Ян Матейко: "Стефан Баторий под Псковом" – масло	1	25000000	
37.	--/– "Рейтан"	1	25000000	
38.	Неизв.художн. "Элеонора Вильтерланецкая"	1	30000	
39.	--/– Молодая женщина" в белом	1	35000	
40.	--/– Молодая женщина" в красном	1	35000	
41.	--/– Молодой вельможа"	1	35000	
42.	Ковер-гобелен шерстяной XVI стол.	1	674000	
43.	Триптих – работы Краковской школы XVI в.	1	15000000	
44.	Неизв.худож. "Князь Радзивилл" – масло	1	25000	
45.	"Осада Троицкой Лавры" – цветная гравюра	1	2500	
46.	"Речь Минина" – цветная литограф.	1	500	
47.	"Подвиг Ивана Сусанина" – гравюра	1	1000	
48.	"Битва под Полтавой" – литограф.	1	500	
49.	"Сражение при д.Лесной" – фото с литогр.	1	500	
50.	"Посольство Ивана IV в Нюрнберге в 1577г." – фото	1	500	
51.	"Барщина в XVII в."- фото	1	500	
52.	"Крестьяне XVII в."	1	500	
53.	"Схема осады Москвы Болотниковым в 1606 г." – фото	1	500	
54.	"Морская баталия 1714 г. у Гангута" – литография	1	500	
55.	"Степан Разин на позорной колеснице" – гравюра	1	1000	
56.	"Василий Ив.Шуйский" – литограф.	1	500	
57.	"Авраамий Палицин" – фото	1	500	
58.	"Икона св.Николая"	1	10000	
		58	62444000	

Экспонаты поврежденные, требующие реставрации

1. Нейо. "Пейзаж" –	масло	1
2. Неизв. художн. "Парк"	--/–	1
3. --/– "Иероним Радзивилл"	--/–	1

4. -//- “Людвик Радзивилл”	масло	1
5. -//- “Св.Николай спасает утопающего”	-//-	1
6. Неизв.художн. “Разговор старика с молодой девушкой” –	масло	1
7. -//- “Молодая женщина”	-//-	1
8. -//- “Польский вельможа”	-//-	1
9. -//- “Две женщины”	-//-	1
10. -//- “Один из Радзивиллов”	-//-	1
11. -//- “Михаил Радзивилл”	-//-	1
12. -//- “Станислав Лещинский”	-//-	1
13. -//- “Юрий Лещинский”	-//-	1
14. -//- “Водопад в скалах”	-//-	1
15. -//- “Связывание Шимона Конарского”	-//-	1
16. Тетмайер В.”Зима”	-//-	1
17. -//- “Вечером в избе”	-//-	1
18. Неизв.художн. “Вельможа”	-//-	1
19. -//- “Распятие Христа XVI в.”	-//-	1

Общая сумма на реставрацию 18 410000

ДАВО. – Ф. Р-2083. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 1–2 зв. Оригинал.

№ 9

[м.Луцк
11 червня 1944р.]

СПИСОК

**экспонатов Областного музея Луцка, разгромленных,
побитых и разграбленных немецкими фашистами**

Отдел археологии

1). Эпоха неолита	1386
2). -//- бронзы	34
3). Культуры лужицкой	24
4). -//- славянской X–XII вв.	332

Всего 1776 шт.

ДАВО. – Ф. Р-2083. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 3. Оригинал.

№ 10

[м.Луцьк
11 червня 1944р.]

А К Т

Составлен 11 июля 1944 г. Мы, нижеподписавшиеся, директор историко-краеведческого музея в Луцке В.Засядчук, научные работники этого музея А.Верниковская и Г.Остапенко, проверив наличие археологических экспонатов музея по инвентарной книге 1940—41 г., нашли, что по отделу археологии не оказалось следующих экспонатов:

№ п/п	Название экспоната	№ по инвентарной книге по археологии 1940—41 г.	Количество экспонатов	Культура или эпоха	Примечания
1.	Керамика. Фрагменты глиняных сосудов черного, серого, темно-серого, коричневого, желтого цвета	73	1	неолит	Подробное описание экспонатов в инвентарной книге по археологии за 1940 год
2.	--	74	1	--	
3.	--	411	1	--	
4.	--	443	19	--	
5.	--	448	7	--	
6.	--	450	9	--	
7.	--	449	3	--	
8.	--	484	1	--	
9.	--	454	7	--	
10.	--	456	5	--	
11.	--	494	3	--	
12.	--	496	1	--	
13.	--	497	1	--	
14.	--	460	118	--	
15.	--	502/1	18	--	
16.	--	502/2	1	--	
17.	--	502/3	1	--	
18.	--	504	1	--	
19.	--	505	6	--	
20.	--	509	3	--	
21.	--	519/1,2	2	--	

№ п/п	Название экспоната	№ по инвентарной книге по археологии 1940—41 г.	Количество экспонатов	Культура или эпоха	Примечания
22.	--/	521/1	4	--/	
23.	--/	522/1	1	--/	
24.	--/	522/2	1	--/	
25.	Обмазка глиняная серовато-желтого цвета	519/2	1	--/	
26.	Фрагмент глиняного сосуда зеленого цвета	442/2	1	--/	
27.	--/ серо-желтого цвета	442/1	1	Пшеворская культура, римское влияние II—III ст. н.э.	
28.	Глиняное грузило темного цвета	422/3	1	--/	
29.	Керамика. Фрагменты глиняной посуды серого, темно-серого цвета	126	1	Славянская культура VII—XII ст.	
30.	--/	229	1	XII ст.	
31.	--/	478	1	X ст.	
32.	--/	495	1	--/	
33.	--/	499	1	--/	
34.	--/	500	6	XII—XVII ст.	
35.	--/	503	9	XI ст.	
36.	--/	508	3	--/	
37.	--/	520	1	--/	
38.	--/	510	2	феодалная	
39.	Обмазка глиняная серого и желтоватого цвета	501	6	Славянская VII—XVII ст.	
40.	Фрагменты глиняной посуды	513	1	VI ст.	
41.	--/	514	1	IV ст.	
42.	--/	515	1	X ст.	
43.	--/	516/1,2,3	3	--/	
44.	Осколок кремневого сверла серого цвета	522/5	1	неолит	
45.	Фрагмент глиняной посуды снаружи черного, внутри серого цвета	523/1	1	Славянская XI ст.	

№ п/п	Название экспоната	№ по инвентарной книге по археологии 1940—41 г.	Количество экспонатов	Культура или эпоха	Примечания
46.	Фрагменты глиняной посуды серого цвета	523/2	1	--	
47.	--	524	1	--	
48.	--	525	2	X ст.	
49.	-- черного цвета	526/1	1	--	
50.	-- серого --	526/2	1	--	
51.	--	528	1	XI ст.	
52.	--	529/1,2,3	3	--	
53.	--	529/4	1	--	
54.	Орудия кремневые – фрагменты	530	73	неолит	
55.	Керамика Фрагменты посуды темно-серого цвета	531	1	эпоха железа Лужицкая	
56.	--	540/1	1	Славянская XI ст.	
57.	Ножик железный	540/2	1	--	
58.	Фрагменты глиняной посуды серого цвета	542/1	1	--	
59.	--	542/2	1	--	
60.	--	542/3	1	--	
61.	--	542/4	1	--	
62.	-- коричневого цвета	54[...]*	1	эпоха	
63.	[...]*				
64.	Осколки кремневые серого цвета	569	2	неолит	
65.	Керамика. Фрагменты посуды глиняной серого, серо-бурого и темно-серого цвета	573/2	1	готская III-IV ст.	
66.	--	573/3	1	--	
67.	--	573/4	4	--	
68.	--	574	4	--	
69.	--	580/1	1	Славянская XIII ст.	

* Текст нерозбірливий.

№ п/п	Название экспоната	№ по инвентарной книге по археологии 1940—41 г.	Количество экспонатов	Культура или эпоха	Примечания
70.	--/	580/2	1	--/	
71.	Плита из серой глины, верхняя часть покрыта зелено-бурой глазурью	580/3	1	--/	
72.	Кремневые осколки, кремневые орудия, фрагменты глиняной посуды (коллекция)	582	19	--/	
73.	Ручка ножа костяная	193	1	раннеисторическая	
74.	Молоток из белого камня	224	1	неолит	
75.	Нож каменный пятигранный	341	1	--/	
76.	Топор каменный, шлифованный	343	1	--/	
77.	--/ пятистенный	581	1	--/	
78.	Гребень костяной	593	1	Славянская культура XI-XII ст.	
79.	Орудия кремневые	413	1	неолит	
80.	--/	414	11	--/	
81.	--/	405	8	--/	
82.	Керамика. Фрагменты глиняной посуды зеленого цвета	415	6	Лужицкая культура	
83.	Сверло железное	433	1	Славянская культура XIII ст.	
84.	Коллекция глиняных и каменных орудий	457	1	неолит	
85.	Осколки кремневые	458	106	неолит	
86.	--/	492	200	--/	
87.	--/	460	10	--/	
88.	--/	498	18	--/	
89.	Керамика. Фрагменты глиняной посуды	454	17	Разных культур	

№ п/п	Название экспоната	№ по инвентарной книге по археологии 1940–41 г.	Количество экспонатов	Культура или эпоха	Примечания
90.	Зернотерка	471	3	Славянская X ст.	
91.	Бляшка бронзовая	482/1	1	неолит	
92.	Орудие кремневое	493	1	--	
93.	Керамика. Фрагмент глиняной посуды серого цвета	506	1	эпоха бронзы	
94.	--	507	1	--железа неолит	
95.	Фрагмент секирки кремневой	512	1	--	
96.	Орудие кремневое светло-коричн. цвета	521/3	1	--	
97.	-- темного цвета	522/3	1	--	
98.	Скребок кремневый	522/4	1		

Директор музея

(В.Засядчук)

Научные сотрудники

(А.Верниковская)

(Г.Остапенко)

ДАВО. – Ф. Р-2083. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 10–13. Оригинал.

№ 11

[м.Луцьк
1944 р.]

СПИСОК

**экспонатов областного музея в Луцке,
разгромленных немецкими фашистами**

Отдел истории

Рицарські прибори і зброя

XIV–XVI ст.

11

Прикраси XV–XVII ст.

10

Металевий, стекляний, глиняний, фаянсовий, фарфоровий посуд XV–XX ст.	342
Тканина XVIII–XIX ст.	18
Кахлі XV–XX ст.	177
Медалі XVII–XX ст.	49
Всього	607

ДАВО. – Ф. Р-2083. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 5. Оригінал.

№ 12

[м.Луцьк]

А К Т

Мы, нижеподписавшиеся, директор Историко-краеведческого музея в Луцке В.Засядчук, научные работники: А.Верниковская и Г.Остапенко, проверили 18 июля 1944 г. наличие записанных в книге поступлений за 1940 г. экспонатов и нашли, что из экспонатов, записанных в вышеуказанной книге, не оказалось налицо следующих экспонатов:

№ п/п	Название экспонатов	№ инвентарной книги поступлений	Примечания
1.	Кресло позолоченое в стиле рококо	210	Подробное описание экспонатов в инвентарной книге поступлений за 1940 г., т. I и II.
2.	Подставка к печному прибору	218	
3.	Подсвечник деревянный	219	
4.	Ларец дубовый	230	
5.	Неизвестная птица, желтая	247	
6.	Столик железный с картой	248	
7.	Рамки деревянные, черные 4 шт.	300	
8.	--/-- большого разм.	299	
9.	--/-- багетовые, с орнам. 3 шт.	301	
10.	Дубинка резиновая черная	326	
11.	--/-- белая	327	

№ п/п	Название экспонатов	№ инвентарной книги поступлений	Примечания
12.	Кайданки ручные стальные. 3 пары	328	
13.	Украшение от знамени 1910 г.	335	
	шт у к		
14.	Монеты 6	303	
15.	--/-- серебряные 1	305	
16.	Медные монеты 6	329	
17.	Монеты серебряные 7	330	
18.	--/-- медные 2	331	
19.	--/-- польские 6	322	
20.	--/-- серебряные и медные 173	333-334	

Директор музея

(В.Засядчук)

Научные сотрудники

(А.Верниковская)

(Г.Остапенко)

ДАВО. – Ф. Р-2083. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 29–29 зв. Оригинал.

№ 13

[м.Луцьк]

А К Т

Составлен 6 июля 1944 г. Мы, нижеподписавшиеся, директор Историко-краеведческого Музея в Луцке В.Засядчук и научные сотрудники того же музея А.Верниковская и Г.Остапенко, проверив наличие исторических экспонатов музея по инвентарной книге 1940 г., нашли, что по отделу истории не оказалось следующих экспонатов:

№ п/п	Название экспонатов	№ по инвентарной книге истории	Количество экспонатов	Примечания
1.	Наконечники стрел XIV ст., железо	12, 13, 14, 15	4	

№ п/п	Название экспонатов	№ по инвентарной книге истории	Количество экспонатов	Примечания
2.	Подковы XV стол.	32, 34	2	Подробное описание экспонатов в инвентарной книге поступлений за 1940 г., т. I и II.
3.	Шпоры XVI --/--	41, 43	2	
4.	Перстни бронзовые XVI ст.	157, 160	2	
5.	--/-- серебряные XVII ст.	162, 163	2	
6.	Кольца серебрян. (стол. не указ.)	165, 166	2	
7.	Перстень бронз. --/--	164	1	
8.	Кольцо золотое с рубинами (стол. не указ.)	167	1	
9.	Уховертка костяная	169	1	
10.	Кружок костяной для игры в шаш.	174	1	
11.	Головка костяная для палки	175	1	
12.	Огниво железное	197	1	
13.	Трубка для курения XIX стол.	755	1	
14.	Ножницы железные XVIIст.	228	1	
15.	Кварта медная XIX стол.	232	1	
16.	Кубок серебрян. ХУП --/--	246	1	
17.	Портмоне из черепаховой кости XVIII ст.	247	1	
18.	Прибор для табака XVIII-XIX --/--	249	1	
19.	Чарка медная 1892г.	254	1	
20.	Чарочка серебрян. XVIII ст.	257	1	
21.	Стекло-флакон (стол. не указ.)	400	1	
22.	Фрагмент стакана – стекло XVII ст.	401	1	
23.	Подсвечник глинян. (стол. не указ.)	432	1	
24.	Бокал из стекла XIX ст.	484	1	
25.	Кувшин стеклянный XX ст.	486	1	
26.	Мисочка --/--	487	1	

№ п/п	Название экспонатов	№ по инвентарной книге истории	Количество экспонатов	Примечания
27.	Бокал --/-- XIX --/--	597	1	
28.	--/-- --/-- XX --/--	486	1	
29.	Шарик --/-- XVIII --/--	497	1	
30.	Ножка бокала – стекло XVIII --/--	499	1	
31.	Фрагмент стакана – стекло XVIII ст.	502	1	
32.	--/-- бокала – стекло XVII ст.	513	1	
33.	Грузила для сетей XVI ст.	704	2	
34.	Трубка для курения XIX ст.	755	1	
35.	Грузило глиняное XVIII ст.	768	1	
36.	Кафель глиняный (век не указ.)	780	1	
37.	Табакерка – серебро XVIII ст.	933	1	
38.	--/-- костяная --/--	934	1	
39.	Украшение гроба Адама Киселя (цинк)	935, 936	2	
40.	Пояс шелковый XVIII ст.	891	1	
41.	Ткань французская шелковая XVIII ст.	892	1	
42.	Ткань шелковая, белая – цветы из серебряных ниток XVIII ст.	893	1	
43.	Кружева XVIII ст.	894, 895	2	
44.	Полушелковая материя XIX ст.	897, 898, 899, 901	4	
45.	Материя из хлопка XIX стол.	900	1	
46.	Поясок полушелковый XIX ст.	902	1	
47.	Закладка тканая на бледно-коричневом полотне золотыми нитками XIX ст.	903	1	
48.	Материя французская шелковая XIX ст.	904	1	
49.	Фрагменты шелковых материй XVII–XVIII стол.	905, 907	2	

№ п/п	Название экспонатов	№ по инвентарной книге истории	Количество экспонатов	Примечания
50.	Фрагменты материй светло-бронзовых XVII–XVIII стол.	906, 908	2	
51.	Ковер (килим) шерстяной XIX стол.	909	1	
52.	Баклажка на воду (столетие не указан.)	910	1	
53.	Кафли	932/1-3	3	
54.	Черепица XVI стол.	1091, 1092	2	
55.	Плита глиняная	859	1	
56.	Кафли XVI стол.	877, 878, 835, 885	4	
57.	Кафель XV стол., глина Керамика XVII стол.	104 91, 92	1 2	
58.	Крышки глина			
59.	Горшочки --/--	620	1	
60.	Кувшинчики --/--	1079	1	
61.	Копилка --/--	714	1	
62.	Миска --/--	1080	1	
63.	Ступка --/--	726	1	
64.	Трубка для курения --/--	746, 747, 749, 750, 751, 752, 754	7	
65.	Кафель Керамика XVI стол.	828, 825 627	2 1	
66.	Горшок глина			
67.	Кувшинчики глина	635, 639, 659, 757	4	
68.	Ложка --/--	63	1	
69.	Подсвечник --/--	638	1	
70.	Миска --/--	701	1	
71.	Фрагмент фляжки --/--	703	1	
72.	--/-- копилки --/-- Керамика XVIII стол.	771 95	1 1	
73.	Сосуды глиняные			
74.	Свисток --/--	767	1	
75.	Горшочки --/--	1088	1	
76.	Кафель --/-- Керамика XIX стол.	787 1089, 1090	1 2	

№ п/п	Название экспонатов	№ по инвентарной книге истории	Количество экспонатов	Примечания
77.	Горшочки глина			
78.	Чашечка --/--	733	1	
79.	Кастрюля --/-- (разбита)	727	1	
80.	Мйски --/--	728, 730	2	
81.	Масленица --/--	589	1	
82.	Подставка для сигар (фаянс)	595	1	
83.	Флакон фаянс	590	1	
84.	Сахарница --/--	591	1	
85.	Чашечки --/--	262, 264, 444, 474, 454, 480, 482, 598, 279, 305, 366	11	
86.	Чашечки фаянсовые с блюдцами	272, 274, 453, 565, 566	5	
87.	Солонка	275	1	
88.	Блюдца фаянсовые	281, 312, 314, 320, 321, 323, 585, 913, 371, 313	10	
89.	--/-- фарфоровые	411, 413, 414, 446	4	
90.	Миски фаянс	288, 289, 319, 553	4	
91.	Чашка с блюдцем – фарфор	300	1	
92.	Кувшинчики – фаянс	303, 318, 435, 547	4	
93.	Молочники --/--	307, 323, 345, 363, 478	5	
94.	Чайники --/--	308, 317, 393	3	
95.	Чайник – фарфор	430	1	
96.	Масленицы – фаянс	332, 335, 336, 350, 472	5	
97.	Салатница --/--	337	1	
98.	Соусник --/--	354	1	
99.	Вазы --/--	389, 391	2	
100.	Чашечки – фарфор	438, 439, 440, 451, 549, 551, 601	7	
101.	Чашечки с блюдцами – фарфор	447, 456	2	

№ п/п	Название экспонатов	№ по инвентарной книге истории	Количество экспонатов	Приме- чания
102.	Пепельница – фаянс	450	1	
103.	Пробка	476	1	
104.	Кафель – глина	789, 790, 792, 825, 838, 839, 840, 841, 843, 842, 844	11	
105.	Тарелки – фаянс	258, 260, 263, 268, 278, 284, 285, 287, 290, 297, 298, 325, 386, 327, 328, 329, 330, 334, 341, 344, 347, 349, 351, 356, 370, 374, 379, 415, 417, 419, 423, 425, 426, 442, 475, 554, 555, 556, 563, 570, 571, 572, 578, 574, 575, 576, 577, 579, 581, 586, 910,	51	
106.	Тарелки – фарфор	914	1	
	Керамика XX ст.	914		
107.	Стаканчик	548	1	фаянс
108.	Блюдец	569	1	--/
109.	Корзинка для цветов	587	1	--/
110.	Миска – глина	1081	1	
111.	Грузило	1083	1	--/
112.	Ядро каменное XVI –XVIII ст.	1149	1	
113.	Копье XV ст. – железо	1160	1	
	Медали			
114.	Медали русские – серебро	941, 944, 945, 947, 949(2 экз.), 957	7	
115.	--/ --/ медь	950	1	

№ п/п	Название экспонатов	№ по инвентарной книге истории	Количество экспонатов	Примечания
116.	-- польская --	971	1	
117.	-- -- серебро	972, 976, 974, 975, 976, 977, 978, 982, 983, 986, 987, 988, 1027	13	
118.	-- -- бронза	480, 996	2	
119.	-- серые – сплав	992, 994, 997, 1001, 106, 1008, 1016, 1017, 1021, 1033	10	
120.	-- польские – медь	1004, 1010, 1023, 1024, 1031	5	
121.	-- алюминиевые	1014	1	
122.	[. . .]*			
123.	Кресты – серебро	1032 (2 экз.)	2	
124.	Жетон польский – серебряный	1035	1	
125.	-- медь	1036, 1037	2	
126.	Медаль римская – серебро	1071	1	
127.	Печать еврейская	1075	1	
128.	Печать частная медная XIX ст.	1109	1	
129.	Значок красногвардейцев 1917 г. – медь	1174	1	
130.	Посуда аптекарская (дерево) XVIII в.	1112		
			307	

Директор музея
Научные сотрудники

(В.Засядчук)
(А.Верниковская)
(Г.Остапенко)

ДАВО. – Ф. Р-2083. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 25–28 зв. Оригинал.

* Текст нерозбірливий.

А К Т

30 июля 1944 г. Мы, нижеподписавшиеся, директор Историко-краеведческого музея В.Засядчук, научные работники А.Верниковская, Г.Остапенко, проверив наличие нумизматических коллекций по имеющимся 19-ти спискам нашли, что в наличии нет нижеследующих экспонатов:

Н У М И З М А Т И К А

Коллекция № 1

По описи коллекция состояла из 105 монет: римские динарии, серебряные II ст.н.э.

Налицо нет ни одной монеты.

Коллекция № 2

По описи коллекция состояла из 202 монет – римские динарии, серебряные I–II ст.н.э. Налицо нет ни одной монеты.

Коллекция № 3

По описи коллекция состояла из 13 шт. монет – римские динарии, серебряные II ст.н.э.

Налицо нет ни одной монеты.

Коллекция № 4

По описи коллекция состояла из 31 шт. монет – римские динарии, серебряные I и II стол.н.э. почти одинаковой величины.

Нет налицо следующих номеров:

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 30, 31.

Коллекция № 5

По описи коллекция состояла из монет – русские рубли и

копейки – серебряные и медные разной величины XVIII–XIX–XX стол.

Нет налицо следующих номеров:

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 58, 61, 62, 63, 64, 65, 81, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 108, 109, 123, 124, 125, 126, 129, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192.

Коллекция № 6

По описи коллекция состояла из 10 монет – русские рубли и копейки, серебряные разной величины XIX–XX стол.

Монеты все есть налицо.

Коллекция № 7

По описи коллекция состояла из 107 монет – русские рубли и копейки, серебряные и медные разной величины XVIII–XIX–XX стол.

Нет налицо следующих номеров:

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 19, 20, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 47, 49, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 72, 74, 75, 76, 77, 78, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107.

Коллекция № 8

По описи коллекция состояла из 90 шт. монет немецких – пфенниги, марки, гроши – серебряные, медные, никелевые, алюминиевые разной величины XIX и XX стол.

Нет налицо следующих номеров:

1, 2, 3, 4, 5, 7, 10, 11, 14, 15, 26, 29, 30, 32, 33, 39, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 59, 63, 65, 66, 68, 69, 71, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90.

Коллекция № 9

По описи коллекция состояла из 190 монет польских – серебряные и медные.

Нет налицо следующих номеров:

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 11, 12, 15, 17, 20, 22, 25, 27, 28, 30, 32, 33, 36, 38, 40, 41, 44, 45, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 58, 59, 61, 62; 63, 64, 66, 67, 68, 69, 70, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 81, 82, 83, 84, 88, 89, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 98, 99, 100, 101, 103, 104, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 135, 139, 140, 141, 142, 145, 146, 147, 148, 149, 150.

Коллекция № 10

По описи коллекция состояла из 11 монет – французские франки и центымы, серебряные, медные и никелевые – почти одинаковой величины XIX и XX стол.

Монеты все есть налицо.

Коллекция № 11

По описи коллекция состояла из 8 монет г.Данцига, серебряные, медные, никелевые почти одинаковой величины XX стол. пфенниги и гульдены.

Монеты все есть налицо.

Коллекция № 12

По описи коллекция состояла из 21 монеты – датские короны и “оче” – никелевые и медные разной величины XIX и XX стол.

Монеты все есть налицо.

Коллекция № 13

По описи коллекция состояла из 4 монет – монеты бельгийские. Монеты все есть налицо.

Коллекция № 14

По описи коллекция состояла из 160 монет – австрийские

геллеры, крейцеры, короны, флорины – серебряные и медные, различной величины XVIII, XIX, XX ст., венгерские филлеры, крайчеры – никелевые и медные разной величины XVIII, XIX, XX ст.

Нет налицо следующих номеров:

4, 18, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 43, 45 46, 47, 48, 49, 50, 56, 58, 59, 60, 64, 65, 67, 73, 74, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 101, 102, 104, 105, 106, 108, 109, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159.

Коллекция № 15

По описи коллекция состояла из 11 монет: итальянские сентесимы, серебряные и медные, различной величины XIX стол.; румынские бани; английские и англоиндийские пенни, рупии, кварталеры – серебряные и медные.

Нет налицо следующих номеров:

5, 10, 11.

Коллекция № 16

По описи коллекция состояла из 11 монет: монеты Лифляндии, г.Риги, г.Эльбинга, Густа, Адольфа, Христины, кор. Швеции – серебряные гроши XVII ст.

Нет налицо следующих номеров:

2, 4, 7.

Коллекция № 17

По описи коллекция состояла из 1 монеты: Голландский талер XVII в., серебряный.

Есть налицо.

Коллекция № 18

По описи коллекция состояла из 15 монет: испанские талеры, серебряные, почти одинаковой величины XVII века.

Налицо нет ни одной.

Коллекция № 19

По описи коллекция состояла из 27 монет – русские копейки

– московские серебряные царей Ивана Грозн., Федора Иоанов., Бориса Годунова, Димитрия Самозв., Василия Шуйского, Михаила Федоров. – конец XVI–XVII стол.

Нет налицо следующих номеров:

25, 26, 27.

Директор музея: (В.Засядчук)
Научные сотрудники (А.Верниковская)
(Г.Остапенко)

ДАВО. – Ф. Р-2083. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 21–24 зв. Оригинал.

№ 15

[м.Луцьк]

СПИСОК

экспонатов областного музея в Луцке,
разграбленных во время фашистской оккупации

Этнографический отдел
(разграблен полностью)

1. Кувшинов глиняных	113 шт.
2. Горшков --/--	93
3. Фляжек --/--	4
4. Мисок --/--	78
5. Чашек --/--	10
6. Тарелок --/--	14
7. Подставок --/--	12
8. Фигурки --/--	4
9. Кубков --/--	8
10. Кастрюль --/--	18
11. Банок --/--	11
12. Ваз --/--	5
13. Килимов	11
14. Передников	24
15. Поясов	12

16. Платков	11
17. Юбок	14
18. Рубах	25
19. Полотенец	8
20. Полотна	1 кус.
21. Чепцов	5 шт.
22. Чалмы	3
23. Нагрудников	1
24. Дорожек	3
25. Сермяг суконных	2
26. Кофт	1
27. Шапок	4
28. Материала для фартух.	4 куска
29. Кораллы	1 шт.
30. Вышивки (образцы)	307

19.VII.44 г. (Г.Остапенко)

ДАВО. – Ф. Р-2083. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 4-4 зв. Оригинал.

№ 16

[м.Луцьк]

А К Т

Составлен 7 августа 1944 г. Мы, нижеподписавшиеся: директор Историко-краеведческого музея в Луцке Засядчук В.П. и научные работники того же музея Верниковская А.М. и Остапенко Г.Н., проверив наличность этнографического отдела музея по инвентарной книге 1940 г. нашли, что по отделу этнографии не оказалось следующих экспонатов:

№ п/п	Название предмета	№ по инвентарной книге	Примечания
1.	Кувшины глиняные	1, 2, 3, 6, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 17, 18, 19, 20, 24, 25, 26, 28;	

№ п/п	Название предмета	№ по инвентарной книге	Примечания
		30, 34, 44, 52, 80, 99, 129, 130, 131, 132, 133, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 149, 156, 157, 176, 177, 192, 193, 195, 196, 197, 199, 204, 206, 207, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 238, 243, 264, 280, 282, 283, 296, 299, 301, 303, 326, 340, 345, 784, 172, 210, 346.	
2.	Кувшинчики глиняные	37, 38, 40, 41, 76, 78, 81, 87, 93, 101, 104, 106, 107, 116, 119, 134, 140, 150, 165, 170, 175, 179, 198, 200, 201, 205, 313, 363, 364, 830, 117.	
3.	Горшок глиняный	4, 7, 15, 16, 23, 27, 29, 31, 32, 33, 36, 45, 46, 77, 83, 89, 92, 98, 128, 147, 152, 158, 161, 162, 163, 164, 171, 173, 174, 180, 181, 184, 187, 194, 203, 208, 221, 222, 239, 240, 242, 246, 247, 250, 255, 259, 267, 268, 284, 290, 292, 294, 302, 304, 305, 309, 310, 311, 312, 314, 315, 325, 328, 329, 332, 333, 334, 342, 343, 344, 785, 347, 348, 358, 360, 801.	
4.	Горшочек глиняный	21, 39, 63, 82, 90, 95, 102, 105, 118, 154, 182, 185, 212, 266, 291, 802, 804.	
5.	Фляжка глиняная	9, 110, 191, 279.	
6.	Миски глиняные	5, 47, 57, 59, 60, 61, 67, 68, 70, 71, 72, 79, 111, 112, 113, 115, 148, 183, 186, 188, 213, 214, 215, 216, 217, 219, 220, 251, 252, 253, 254, 274, 275, 276, 278, 297, 316, 318, 319, 320, 321, 322, 335, 336, 337,	

№ п/п	Название предмета	№ по инвентарной книге	Примечания
7.	Мисочки глиняные	338, 339, 349, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797. 22, 64, 65, 66, 75, 100, 108, 120, 121, 122, 155, 167, 168, 258, 261, 327, 356, 361, 800, 825, 826, 146, 270.	
8.	Чашки глиняные	43, 94, 160, 248, 260, 355, 74, 202.	
9.	Чашечки глиняные	51, 249.	
10.	Тарелка глиняная	48, 53, 58, 69, 125, 272, 273, 277, 317.	
11.	Тарелочки глиняные	49, 55	
12.	Блюда глиняные	62, 127, 114.	
13.	Подставки глиняные	54, 271, 295, 307, 308, 323, 324, 331, 362, 269, 790.	
14.	Фигурки глиняные	35, 50, 73, 166.	
15.	Кубочек глиняный	42	
16.	Друшьяки глиняные	56, 359, 822.	
17.	Лейки глиняные	84	
18.	Рюмка глиняная	298	
19.	Крышки глиняные	85, 211, 262, 263, 306, 350, 351, 352, 353, 354, 209, 786, 787, 831.	
20.	Кастрюльки глинян.	88, 103, 151, 153, 169, 178, 189, 190, 218, 223, 245, 256, 257, 281, 293, 357, 244, 803.	
21.	Банки глиняные	86, 97, 224, 265, 287, 288, 289, 341, 159, 236, 798.	
22.	Кружки глиняные	91, 241.	
23.	Сосуд глиняный	96, 225.	
24.	Свисток глиняный	109, 123, 124, 837.	
25.	Ваза глиняная	126, 285, 286, 300, 823.	
26.	Кафель глиняный	365	
27.	Килимы	780, 781, 782, 811, 812, 810, 778, 775, 776, 385, 774.	
28.	Молочник глиняный	799, 824.	
29.	Чарка глиняная	820, 789.	

№ п/п	Название предмета	№ по инвентарной книге	Примечания
30.	Передник из полотна	806, 524, 766, 435, 390, 391, 392, 429, 430, 423, 418, 419, 421, 380, 448, 413, 408, 409, 410, 387, 388, 389, 440.	
31.	Салфетка	807	
32.	Пояс	808, 424, 402, 403, 404, 405, 406, 412, 456, 457, 458, 505.	
33.	Корсет	814	
34.	Платок	815, 816, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 407, 426, 427.	
35.	Юбки	839, 845, 846, 366, 367, 368, 381, 438, 443, 447, 452, 454, 455, 460.	
36.	Рубашки (сорочки)	840, 841, 842, 843, 844, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 378, 400, 401, 455, 439, 441, 442, 446, 453, 511, 779, 809.	
37.	Полотенце	847, 417, 420, 422, 449, 450, 513, 437.	
38.	Полотно	848	
39.	Чепец	507, 508, 510, 399, 506.	
40.	Чалма	509, 512, 431.	
41.	Нагрудник	767	
42.	Дорожка	768, 777, 386.	
43.	Сермяга суконная	377, 461.	
44.	Кофта	379	
45.	Венок свадебный	382	
46.	Лапти	383	
47.	Шапка	384, 459, 772, 773.	
48.	Материал для фартугов	411, 428, 432, 451.	
49.	Кораллы	771	
50.	Рынка (поросятник) глиняная	783	
51.	Вышивки (образцы)	415, 416, 434, 436, 433, 444, 445, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481,	

№ п/п	Название предмета	№ по инвентарной книге	Примечания
		482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 541, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 669, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 670, 671, 672, 673, 674, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 697, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 769.	

ZUSAMMENFASSUNG

Das wolhynische Heimatmuseum wurde im Jahre 1929 gegründet. Die Initiatoren der Museumsgründung waren einheimische polnische Liebhaber der Altertümer. Als Grundstock dienten die Exponate, die von Privatsammlern geschenkt worden waren, und die Gegenstände der Ausstellung von Volkskünstlern von Wolhynien und Polesje. Bald darauf arbeiteten auch Ukrainer am Museum. Nach der Vereinigung der West-Ukraine mit der Sowjetukraine im September 1939 flüchteten die polnischen Mitarbeiter des Museums. Einige Zeit lang war das Museum geschlossen. Es wurde 1940 wieder geöffnet. Die Ergänzung der Museumsbestände erfolgte auf Grund der Erforschung historischer Denkmäler, volkskundlicher Expeditionen und archäologischer Ausgrabungen. Die Museumsbestände wurden durch private Sammlungen ergänzt, deren Besitzer emigriert waren. Die Kulturschätze wurden von den sowjetischen Behörden verstaatlicht. Die Übergabe der Privatsammlungen ans Museum war die einzige Möglichkeit, sie zu retten. Jedoch wurden viele bedeutende Kulturschätze von der Sowjetverwaltung und den Militären auf barbarische Weise vernichtet; zum Beispiel, das Schloß der Radziwill in Olyka. In jener Zeit wurde die Museumssammlung unter bislang nicht aufgeklärten Umständen um die besten Gemälde von Jan Matejko "Reitaß" und "Batorij bei Pskow" bereichert, die sich bis zum September 1939 in der Halle des Königsschloßes in Warschau befanden.

Unter der deutschen Besatzung arbeitete das Museum mit Hilfe der örtlichen Selbstverwaltung und einer patriotisch gestimmten

Öffentlichkeit, die sich am Wiederaufbau eines ukrainischen unabhängigen Staates orientierten. In dieser Zeit arbeitete das Museum nur auf dem kulturellen Bereich. Die wissenschaftliche Arbeit wurde eingestellt. Eine der Hauptaufgaben war die Bewahrung der Museumsbestände. Das war aber unter Bedingungen der Kriegszeit nicht leicht zu erfüllen, was die Museumsverluste während der Okkupation beweisen.

Lange Zeit gab es keine genauen Angaben über die Verluste. Es wird damit erklärt, daß Inventarbücher und Verlustlisten gefehlt seien. Im Jahre 1993 gelang es den Autoren dieser Publikation Archivmaterialien zu finden, die die Verluste des Museums ausführlich zeigen. Dabei handelt es sich um Akten und Listen der vernichteten und von der deutschen Armee abtransportierten Kulturschätze, die sich im Museum befanden. Nach diesen Dokumenten hat das Museum 4094 Exponate verloren. Darunter waren Materialien der archäologischen Ausgrabungen, eine unikale volkskundliche Sammlung, eine Sammlung alter Münzen, Werke der Malerei und der angewandten Kunst, Ikonen und Gobelins des XVI. – XVII. Jahrhunderts, Porträts des XVII. – XVIII. Jahrhunderts. Diese Verlustlisten können als Grundlage für die Suche nach den verlorenen Kulturschätzen des wolhynischen Heimatmuseums dienen.

Entsprechend den letzten Angaben wurden die Exponate des wolhynischen Museums im Frühling 1944 von der deutschen Armee nach Lwow und dann nach Polen abtransportiert.

Es werden hier 16 Dokumente publiziert, die die Museumsverluste in der Kriegszeit charakterisieren. Die Dokumente sind chronologisch zusammengestellt. Bei ihrer Veröffentlichung wurden auch die Besonderheiten des Originaltextes berücksichtigt. Die publizierten Dokumente schließen allgemeine, fragmentarische Ermittlungen über die Verluste des Gebiets von Wolhynien ein. Es handelt sich um die 1944 zusammengestellten Listen der verlorenen Kunstschätze und Protokolle über diese Verluste.

SUMMARY

The Volyn museum of local lore was founded in 1929. Initiated the foundation of the museum local lovers of the antique – Poles. The backbone of the collection was composed from the exhibits presented by the private collectors and people's masters goods of Volyn and Polesje exhibition stuff. In due course Ukrainians appeared among the employees of the museum. When the Soviet Union have brought troops into the territory of the West Ukraine in September 1939, the employees – Poles escaped. For some time the museum was closed. Nominally the museum renewed its activities in 1940 according to the decision of the Government of the Ukrainian SSR. Employees of the museum took care of the stocking of museum funds exploring historical memorials, holding ethnographic expeditions and archeological excavations. Funds of the museum were also replenished with the private collections whose owners relinquished them and emigrated. In fact, these cultural values were nationalized by the Soviet power. At the same time, their transfer to the museum was the only possible way to save them from the loss. However many of outstanding cultural values were vandalistically destroyed by the Soviet administration and military authorities, for example, in the Radziville Castle, Olyka. In that period some of the best canvases of Yan Mateika “Reytan” and “Batoryj pod Pskovom” (“Rejtan” y “Batoryj pod Pskovom”) that have been displayed in the halls of the Royal Castle in Warsaw till September 1939, appeared in the museum funds under the obscure circumstances.

At the time of German occupation of Volyn and Lutsk the museum renewed activities with the support of the institutions of local government and patriotic society, that was knowledgeable in restoration of the Ukrainian independent state. Its activities were limited to cultural and educational functions. Scientific work was not held in that time. One of the main missions was preservation of the museum funds. That was not easy in the wartime. Museum funds loss during the occupation can witness that.

For a long time precise information about the museum funds loses was unknown. This can be explained with the absence of the pre-war inventory books and lists of the lost exhibits. In 1993 the authors of the publication managed to discover archival materials, that characterize museum exhibits loss in details. They represent itself as acts and lists of the destroyed and taken away by the German troops cultural memorials, which belonged to the museum. According to these documents museum lost 4094 exhibits. Those lost exhibits included archeological excavations stuff, unique ethnographic collection, antique coins collection, paintings and arts and crafts (including icons and Gobelins of the 16th-17th centuries, antique portraits of the 17th-18th centuries). Analysis of the lists testifies that they could be the basis for the lost cultural values of the Volyn museum of local lore search. At the same time, found inaccuracy and contradictions require additional research to present more precise definitions.

According to the received information, exhibits of the Volyn museum were taken away in spring 1944 by the German troops in the direction of Lvov. Further, they were moved to the territory of Poland.

16 documents are published. They characterize museum exhibits loses during the war. Documents are situated in chronological order. They are published according to the peculiarities of the original texts and include fragments of the general references about the loses of Volyn district, records, lists of the lost cultural values, and other documents, that were composed in 1944.

Наукове видання

*Проблеми едиційної
та камеральної археографії*

Вип. 23

КОТ СЕРГІЙ, ОШУРКЕВИЧ ОЛЕКСІЙ

**ВОЛИНСЬКИЙ
КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ**

Видавництво “Українознавство”

Підп. до друку 15.08.96. Формат 60x84 1/16. Папір офс.
Офс. друк. Ум.друк.арк. 4,51. Ум.фарбо-відб. 4,74.
Обл.-вид. арк. 3,87.

Інститут української археографії та джерелознавства
ім. М.С.Гушевського НАН України
254050, Київ-50, вул. Пугачова, 12/2

АТ “Миронівська друкарня”

Індекс 74401

Бібліотека журналу
„Пам'ятки України”
Книга 25